

ZBIGNIEW SUCHECKI OFMConv

PROMOTOR SPRAWIEDLIWOŚCI I JEGO UDZIAŁ W SPRAWACH KARNYCH

WSTĘP

Promotor sprawiedliwości (*promotor iustitiae*) powinien być ustanowiony w każdej diecezji na mocy kan. 1430 „dla spraw spornych, w których może być zagrożone dobro publiczne, i dla spraw karnych, [...] [jego] obowiązkiem jest zabezpieczenie dobra publicznego” (CCEO 1990 c. 1094; CIC 1917 c. 1586)¹. Zabezpieczenie dobra publicznego stoi u podstaw utworzenia urzędu promotora sprawiedliwości. Należy zaznaczyć, że zabezpieczenie dobra publicznego dotyczy konkretnych osób oraz całej wspólnoty dotkniętej przez naruszenie prawa.

Prof. ZBIGNIEW SUCHECKI OFMConv – wykładowca prawa karnego *De sanctionibus in ecclesia* na Papieskim Uniwersytecie Laterańskim oraz prawa kanonicznego na Papieskim Fakultecie św. Bonawentury *Seraphicum*; adres do korespondencji: Piazza SS. Apostoli, 51, 00187 Roma; e-mail: sucHECKI@sucHECKI.net; <http://www.sucHECKI.net>

¹ „Il promotore di giustizia è la persona pubblica, costituita dalla società, per tutelare il bene pubblico che deriva dalla giustizia contenuta nella legge. Il c. 1430 dichiara come dovere del promotore di giustizia la tutela del bene pubblico. Essendo di natura pubblica, l'ufficio supera il versante privato del titolare. Esiste in quanto la società ha diritto alla difesa del bene comune che deriva dall'osservanza della legge, al di là delle considerazioni soggettive”. M. J. A r r o b a C o n d e, *Diritto processuale canonico*, Roma 1994, s. 195. Por. G. M. U s a i, *Il promotore di giustizia ed il difensore del vincolo*, [w:] AA.VV., *Il processo matrimoniale canonico*, Città del Vaticano 1988, s. 135-141.

1. PROMOTOR SPRAWIEDLIWOŚCI W PROCESIE ŚLED CZYM (INKWIZYCYJNYM)

Urząd promotora sprawiedliwości nie pochodzi bezpośrednio z instytucji prawa rzymskiego. Pomimo podobieństw z urzędami, które przewidywało prawo rzymskie i prawo kościelne w pierwszym tysiącleciu chrześcijaństwa², „powszechnie uważa się, że ta figura wywodzi się od prokuratorów biskupich lub prokuratorów zajmujących się ściganiem przestępstw w XIII w.”³

Na płaszczyźnie procesu śledczego (inkwizycyjnego; nazwa pochodzi od *inquirō* – poszukuję) wyłania się figura promotora sprawiedliwości jako *promovens* w procesie karnym do przeprowadzenia *inquisitio criminalis*. Jego poprzednikami są *fiscalis*⁴ lub promotor, którzy byli ustanawiani w kuriach diecezjalnych dla zabezpieczenia dobra publicznego. „Proces *per inquisitionem* rozpoczyna się bez skargi. Nie ma w nim oskarżyciela. Rolę jego spełnia sam sędzia śledczy, który nie jest już biernym widzkiem, jak w procesie skargowym, lecz sam odgrywa czynną rolę w procesie. Do zadań sędziego należy: wyszukiwanie świadków, biegłych, dokumentów i innych dowodów i wydanie wyroku, opierając się bądź na swobodnej ocenie dowodów, bądź na pewnych, określonych przez prawo regułach dowodowych, np. do przyjęcia dowodu trzeba dwu świadków: *testis unus, testis nullus*. Tortur nie ma, oskarżonemu podaje się do wiadomości treść oskarżenia, nazwisko donosiciela, świadków oraz ich zeznania. Ponieważ postępowanie jest tajne i pisemne”⁵.

Proces śledczy (inkwizycyjny) przyjęty przez prawo kanoniczne w XII i XIII w. rozwinął się szczególnie w XIV w. we wszystkich krajach europej-

² „La sua origine, infatti, non può essere cercata nel diritto romano in quanto *procuratores, defensores civitatum, advocati fiscali, questores* intervengono solo in negozi civili o fungono da giudici più che da accusatori”. P. P a v a n e l l o, *Il promotore di giustizia e il difensore del vincolo*, [w:] *I giudizi nella Chiesa. Il processo contenzioso e il processo matrimoniale*, (a cura del gruppo Italiano Docenti di Diritto Canonico), Milano 1988, s. 109-126.

³ I. G o r d o n, *Discorso sui libri IV e V del Codex*, [w:] *Atti del colloquio romanistica-canonistico (febbraio 1978)*, Roma 1979, s. 323. Tego samego zdania jest A. Stitt – zob. t e n ż e, *De promotore iustitiae eiusque munere in curia diocesana*, Roma 1939.

⁴ „L’aggettivo ‘fiscale’ dal suo originario riferimento al patrimonio pubblico della Chiesa, fu esteso a significare anche l’interesse pubblico alla tutela della giustizia e delle leggi”. P a v a n e l l o, dz. cyt., s. 111.

⁵ M. M y r c h a, *Prawo karne: komentarz do piątej księgi Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II: *Kara*, Warszawa 1960, s. 888.

skich oprócz Anglii, gdzie przyjęto proces skargowy. Ostatecznie proces śledczy (inkwizycyjny) został zatwierdzony przez papieża Innocentego III⁶.

Do tego czasu w Kościele stosowano proces skargowy. „W pierwszych wiekach Kościoła wymiaru kar dokonywano w postępowaniu, które dzisiaj określamy mianem karno-administracyjnym, aczkolwiek tym terminem wówczas nie posługiwano się”⁷.

Papież Innocenty III wprowadził proces śledczy (inkwizycyjny), ponieważ okazał się on skuteczny w postępowaniu przeciwko licznym herezjom, nieregularnościom, nadużyciom i skandalom. Inkwizytor miał władzę oskarżyciela, który prowadził proces, oraz sędziego. Brak osoby oskarżającej, różnej od sędziego, spowodował wiele dyskusji doktrynalnych. Liczni autorzy uważali za konieczne wprowadzenie figury oskarżyciela, prowadzącego śledztwo *inquisitio criminalis*, zbierającego świadków oraz dowody popełnionego przestępstwa⁸. Według A. Stitta, który dogłębnie przedstawił rolę promotora sprawiedliwości w kurii diecezjalnej, dla uniknięcia utożsamiania roli sędziego i oskarżyciela w procesie karnym odczuwano potrzebę rozgraniczenia kompetencji oraz wprowadzenia w procesie karnym funkcji oskarżyciela publicznego⁹. Dotychczas funkcje te wykonywał jedynie sędzia¹⁰.

Kto jednak mógł prosić o rozpoczęcie procesu śledczego (inkwizycyjnego)? Od samego początku proces śledczy (inkwizycyjny) charakteryzuje się obecnością sędziego inkwizytora¹¹. W przypadku procesu *ex officio*, wynikającego *ad clamorem fame*, sędzia udawał się do miejsca zamieszkania oskarżonego, aby lepiej poznać jego osobę i zarzuty. Proces rozpoczynał się odczytaniem mandatu zawartego w *lettere inquisitionis*, bez formalnego przedstawienia skargi powodowej (*libellus*). Wystarczyło samo odczytanie popełnionych przestępstw przez oskarżyciela. „Proces kanoniczny zrozumiał, że trzeba wynaleźć energiczniejszego i pewniejszego oskarżyciela; szukając takiego oskarżyciela, prawo znalazło go w osobie samego sędziego. Prze-

⁶ Por. P. V. A i m o n e, *Il processo inquisitorio: inizi e sviluppi secondo i primi decretalisti*, „Apollinaris”, 67 (1994), s. 592-514.

⁷ M y r c h a, dz. cyt., s. 870; O. C a s s o l a, *De applicatione poenarum ad modum praecepti*, „Apollinaris”, 33 (1960), s. 226-227.

⁸ Por. A i m o n e, dz. cyt., s. 595-596.

⁹ S t i t t, dz. cyt., s. 32-33; I. G. G l y n n, *The promotor of justice*, Washington 1936. Por. I. Z u a n a z z i, *Le parti e l'intervento del terzo*, [w:] *Il processo matrimoniale canonico*, Città del Vaticano 1994, s. 345.

¹⁰ Por. W. T r u s e n, *Der Inquisitionsprozess. Seine historische Grundlagen und frühen Formen*, „Zeitschrift für Rechtsgeschichte. Kann. Abt.” (1988), s. 168-230.

¹¹ Tamże, s. 607.

kreślono więc odrębnego oskarżyciela, przekreślając jedną stronę procesu, przekreślono i drugą, tj. oskarżonego i jego obronę w rozumieniu strony procesowej, i stworzono sytuację dla procesu inkwizycyjnego symptomatyczną, tj. połączenie w jednej osobie roli oskarżyciela, obrońcy i sędziego¹².

Mimo to trzeba zaznaczyć, że nie do końca są jasne motywy i racje, które wpłynęły na ewolucję procesu śledczego od *inquisitio ex officio* aż do procesu *cum promovente*¹³. Według jeszcze innej teorii powstanie *promovens* wynika ze zmiany *denunciatio* na *inquisitio*, która nastąpiła w momencie stwierdzenia złej wiary oskarżyciela¹⁴. Jeżeli udowodniono niewinność oskarżonego, a zarzuty przedstawione w skardze powodowej okazały się niesłuszne, karano oskarżyciela¹⁵. Stąd też oskarżyciel mógł prosić o udział w procesie, aby osobiście przedstawić dowody, stając się jednocześnie stroną w procesie śledczym. W przeprowadzonym dochodzeniu ważne miejsce zajmuje śledztwo (inkwizycja) *cum promovente*¹⁶. Z powyższą teorią nie zgadza się jednak M. Miele¹⁷, który uważa za słuszne rozwiązanie faworyzujące przejście z procesu śledczego *inquisitio cum promovente* do skargowego *denunciatio iudicialis*. Stanowisko Mariana Myrchy, wybitnego znawcy prawa karnego, jest w tej kwestii bardziej uzasadnione i przekonujące: „Historycznie biorąc, proces skargowy jest starszy od procesu śledczego. Zjawisko to da się łatwo wytłumaczyć potrzebą ścigania najpierw przestępstw prywatnych, następnie publicznych. Pierwotny proces karny zlewał się z procesem cywilnym. Nie odczuwano wówczas jeszcze potrzeby tępienia przestępstw w interesie ogólnym; przestępstwo traktowano jako naruszenie sfery wyłącznie osoby pokrzywdzonej, która dochodziła swej krzywdy w formie procesu cywilnego”¹⁸.

¹² S. Śliwiński, *Proces karny, część ogólna*, Warszawa 1936, s. 16.

¹³ M. Miele, *Il promotore di giustizia nelle cause di nullità matrimoniale*, [w:] *Studi sul processo matrimoniale canonico*, red. S. Gherro, Padova 1991, s. 135-177.

¹⁴ L. Scavo Lombardo, *Il promotore di giustizia nel processo canonico*, „Rivista di diritto processuale civile”, s. 140-141.

¹⁵ „Od niesłusznych oskarżeń broni *poena talionis*, to jest taka sama kara spotykająca oskarżyciela, na jaką zasłużyłby oskarżony, gdyby mu winę udowodniono. Oskarżyciel, w procesie akuzacyjnym, zobowiązywał się na piśmie, że udowodni swoje zarzuty albo sam podda się karze, na którą byłby skazany oskarżony. Wymóg ten podkreśla pap. Pius V (1566-1572) w konst. *Cum primum* z r. 1566, nakazując stosować karę talionu do tych, którzy fałszywie i bezpodstawnie oskarżają o symonię, bluźnierstwo, konkubinaty”. M y r c h a, dz. cyt., s. 870-871.

¹⁶ S c a v o L o m b a r d o, dz. cyt., s. 140-141.

¹⁷ M i e l e, dz. cyt., s. 143.

¹⁸ M y r c h a, dz. cyt., s. 876.

Dzięki instytucji procesu śledczego (inkwizycyjnego) możemy zrozumieć ewolucję urzędu i funkcji, jakie spełniał w kościelnym prawie karnym promotor sprawiedliwości, jak również jego rolę, zadania i obowiązki w kanonicznym procesie karnym.

„Idea ochrony dobra publicznego, pojętego szeroko, jest ściśle związana z kościelną władzą rządzenia, dlatego prawo kościelne przez długi czas nie znało osobnej instytucji rzecznika dobra publicznego. Instytucja ta zrodziła się w drodze zwyczaju, głównie na gruncie procesu karnego, w którym z czasem pojawił się publiczny oskarżyciel. Pewne elementy działalności publicznego oskarżyciela widoczne są w funkcji tzw. świadków synodalnych (*testes sinodales, iuratores synodi*); wprawdzie nie wszczynali oni postępowania karnego, jednakże obowiązkiem ich było informowanie biskupa na synodzie o przejawach życia niezgodnego z prawem w diecezji. Pojawili się oni już w IX wieku; przypomniał o nich Sobór Laterański IV w 1215 r.”¹⁹

Papież Innocenty III wpłynął jako pierwszy na ustanowienie figury promotora (*promovens*). W procesie śledczym (inkwizycyjnym) oskarżyciel staje się rzecznikiem głosu publicznego (*quasi fama deferente vel denunciante clamore*), a ponadto zostaje ustanowiona zasada, że sędzia nie może być oskarżycielem ani oskarżyciel sędzią (*non tam quam sit idem ipse accusator et iudex*). Zasada ta została ostatecznie potwierdzona w r. 1215 na Soborze Laterańskim IV konstytucją *Qualiter et quando*. Nowością tej konstytucji są postanowienia, na mocy których w procesie śledczym (inkwizycyjnym) należy przedstawić świadków, a nie tylko oskarżycieli. Zeznania świadków muszą być poparte dowodami. „Zgodnie z zarządzeniem papieża Innocentego III, z urzędu przełożony Kościelny podejmował śledztwo ogólne, ilekroć głos publiczny posądzał kogoś o popełnienie przestępstwa. Jeżeli na podstawie ogólnego śledztwa okazało się prawdopodobnym popełnienie przestępstwa przez zniestawionego, wówczas występowało przeciwko niemu z oskarżeniem. Z urzędu zaskarżano także, gdy denuncjator nie chciał pełnić roli oskarżyciela, a podejrzany nie przyznał się do popełnionego przestępstwa. W tym wypadku dla utrzymania zasady skargowości w procedurze kanonicznej oskarżenie wnosił z urzędu promotor sprawiedliwości lub *procurator fiscalis*. Sędzia, na żądanie promotora sprawiedliwości, z urzędu zobowiązany był wszcząć śledztwo i przy pomocy świadków lub innych dowodów wykazać uzasadnienie podejrzenia, ewentualnie je obalić”²⁰.

¹⁹ T. P a w l u k, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II: Dobra doczesne Kościoła. Sankcje w Kościele. Procesy*, Olsztyn 1990, s. 199.

²⁰ Tamże, s. 364.

Rola i funkcje promotora sprawiedliwości w procesie karnym zostały opisane w bardzo ważnym dekrete *Olim* papieża Grzegorza IX. Wymieniony dekret nakazuje ustanowienie osób, które będą stanowiły stronę w procesie przeciwko opatowi. Papież Innocenty IV, komentując wymieniony dekret, informuje jednocześnie, że w praktyce śledczy (inkwizytor) *ex officio* ma być wspomagany przez współpracownika, nazywanego *especialiter deputatus ad ministerium inquisitionis*.

Figura promotora była znana już w czasie Soboru Lateraneńskiego IV, mimo to w trybunałach nie była na stałe ustanowiona. W XIII w. zadaniem promotora było przedstawienie zarzutów, przygotowanie pytań dla oskarżonego, zebranie świadków oraz odpowiednich dowodów.

Wielką zasługą procesu śledczego (inkwizycyjnego) było wyłonienie stałej funkcji – odpowiedzialnego *pro legis tutela*. Rola promotora sprawiedliwości wywodzi się w swoich początkach z tejże prywatnej figury odpowiedzialnego za dochodzenie, który z czasem staje się osobą nieodzowną w obronie dobra publicznego.

W różnych okresach historycznych promotora sprawiedliwości określano jako *promotor curiae*, *procurator curiae ad excessus corrigendos*, *promotor excessum*, *procuratores curiarum ecclesiarum*, *advocatus fiscalis*, *procurator fiscalis*, *fisci procurator*, *promotor*, *procurator*, *defensor matrimonii*, *defensor vincoli*²¹. Według F. M. Cappello do kompetencji promotora sprawiedliwości należały sprawy sporne, administracyjne i karne²².

Szczególną uwagę zwrócono na funkcję, zadania i kompetencje promotora sprawiedliwości w XIV w., gdy biskupi wprowadzili urząd oskarżyciela odpowiedzialnego za wszczęcie postępowania celem wymierzenia kar za popełnione przestępstwa²³.

²¹ Por. F. J. R a m o s, *I tribunali ecclesiastici: costituzione, organizzazione, norme processuali, cause matrimoniali*, Roma 2000², s. 175. P. A. B o n n e t, *Le défenseur du lien*, „Cahiers de droit ecclésiastique”, 4 (1987), s. 65-80; J. J. B u r k e, *The Defender of the bond in the New Code*, „The Jurist”, 45 (1985), s. 210-229; N. C a p p o n i, *I principi della pubblicità e della parità delle parti*, „Il Diritto Ecclesiastico”, 1984, s. 164-175.

²² F. M. C a p p e l l o, *La figura giuridica del promotore di giustizia e la sua funzione nel processo matrimoniale canonico*, [w:] *Studi in onore di C. Calisse*, vol. 2, Milano 1939, s. 170.

²³ S c a v o L o m b a r d o, dz. cyt., s. 142.

„Prawo *Dekretów*²⁴ zatwierdza wymienione wyżej dwie formy postępowania i określa ich charakterystyczne cechy. Sobór Trydencki²⁵ stwierdza również podwójną formę procesu karnego w Kościele”²⁶.

W XVI i XVII w., pomimo braku odpowiednich ustaw, w sposób stały został ustanowiony w diecezjach urząd promotora sprawiedliwości. G. Pellegrini w *Praxis Vicariorum* wyszczególnia funkcje promotora sprawiedliwości: „Fiscalis curiae officium est assistere Vicario generali: instare pro iuribus Ecclesiae, agere ac defendere fiscalia; sunt autem fiscalia, ea in quibus agitur de publica pecunia vel vindicta. Propterea potest petere quod detur terminus ad probandum delictum; potest petere remissionem, ubi de iure concedi debet; similiter potest petere citari, carcerari, torqueri; nec non publicationem fieri; inquisitos non audiri; repeti testes; ipsos testes per eos examinandos interrogari; reos non comparentes contumaces declarari; et tandem culpabiles condemnari. Potest similiter in omnibus cum iudice intervenire et consilii gratia votum praestare, non autem iudicare”²⁷.

Do obowiązków promotora należy czujność nad zachowaniem ustaw, jak również badanie faktów i okoliczności popełnionych przestępstw w dochodzeniu wstępnym. Z czasem zostaje wprowadzona zasada o jego nieodzownej obecności w procesie karnym. W przeciwnym razie dany wyrok stawał się dotknięty wadą nieważności nieusuwalnej²⁸.

2. USTANOWIENIE PROMOTORA SPRAWIEDLIWOŚCI W KURII RZYMSKIEJ

Obowiązki promotorów sprawiedliwości, zwanych *procuratores fiscales* lub *advocati fiscales*, w Kurii Rzymskiej zostały określone i uporządkowane kilkoma dekretami papieskimi. Chodzi tutaj przede wszystkim o konstytucję

²⁴ Por. X, V, III, 30.

²⁵ Sobór Trydencki, ses. XIII, cap. 6 de ref.: „[...] etiam si ex officio, aut per inquisitionem, seu denunciationem vel accusationem, sive alio quovis modo procedatur...”.

²⁶ M y r c h a, dz. cyt., s. 877.

²⁷ G. P e l l e g r i n i, *Praxis Vicariorum*, Venetiis 1681, pars IV, sez. I, nr 19, s. 282.

²⁸ „Est autem adeo necessarium in criminalibus, ut citetur in omnibus actis quae fiunt contra reum, fiscalis curiae, ut si ferat sententia contra reum, ipso non citato, sententia erit nulla”, tamże, nr 20, s. 282.

Leona X *Sicut prudens* z 3 stycznia 1548 r.²⁹ oraz konstytucję Pawła III *Ad omnes* z 4 lipca 1548 r.³⁰ Papież Pius IV na mocy konstytucji *Cum ab ipso* z 30 czerwca 1562 r.³¹ położył fundamenty pod głęboką reformę trybunałów kościelnych oraz funkcji sędziów Kurii Rzymskiej, adwokatów i prokuratorów. Bardzo ważne okazały się ustawy dotyczące prokuratorów Stolicy Apostolskiej, którzy mieli szerokie kompetencje i zajmowali się prowadzeniem procesów karnych przekazywanych z innych kurii, które nie miały w Rzymie własnego przedstawiciela. W czasie wykonywania swojej funkcji prokurator Stolicy Apostolskiej nie mógł przyjmować darów od powoda. Miał on ponadto obowiązek bycia obecnym w czasie zawiązywania sporu, mającego na celu wymierzanie lub deklarację kary.

Papież Benedykt XIII ustanowił 12 czerwca 1724 r. prokuratora generalnego dla apelacji od wyroków w sprawach karnych we wszystkich kuriach, które nie miały swojego prokuratora w Rzymie.

Rola promotora fiskalnego została potwierdzona przez Sobór Rzymski z 1725 r., w czasie którego ustanowiono także przyznawanie bezpłatnej pomocy lub obniżki kosztów (*gratuito patrocinio*) poprzez ustanowienie prokuratora i adwokata dla osób ubogich³².

W poszczególnych diecezjach działali prokuratorzy biskupi, zwani również *procuratores fiscales*, ale ich funkcje i kompetencje nie były jasno określone.

3. USTANOWIENIE PROKURATORA FISKALNEGO (PROMOTORA SPRAWIEDLIWOŚCI) WE WSZYSTKICH DIECEZJACH – INSTRUKCJA KONGREGACJI DLA BISKUPÓW I ZAKONNIKÓW Z 11 CZERWCA 1880 ROKU³³

Wielkie znaczenie w historii kanonicznego prawa karnego miała instrukcja Kongregacji dla Biskupów i Zakonników z 11 czerwca 1880 r., nakazująca ustanowienie we wszystkich diecezjach prokuratora fiskalnego (promotora

²⁹ *Bullarium Romanum*, t. 3, s. 455-462.

³⁰ Tamże, t. 4, s. 478-486.

³¹ Pius PP. IV, *Const. Cum ab ipso (30 iun. 1562)*, *Bullarium Romanum*, t. 7, Romae 1862, s. 214-224.

³² *Concilium Romanum*, Romae 1764. tit. XV, cap. 2, s. 22-23.

³³ S. Congregatione Episcoporum et Regularium, *Instr. Pro Ecclesiasticis Curii quod modum procedendi oeconomico in causis disciplinariis et criminalibus clericorum (11 iun. 1880)*, „Acta Sanctae Sedis” (dalej: ASS), 13 (1894), s. 324-336.

sprawiedliwości), którego obowiązkiem miała być ochrona dobra publicznego i troska o zachowanie prawa kościelnego: „Unicuique Curiae opus est Procurator fiscali pro iustitiae et legis tutela”³⁴. „W myśl rzezonej instrukcji w każdej kurii ma być powołany urzędnik, którego instrukcja określa mianem ‘procurator fiscalis’; do zadań jego należy troska o ochronę dobra publicznego poprzez czujne baczenie, by prawa kościelne były przestrzegane, a w razie ich naruszenia – by winni ponosili karę”³⁵.

Instrukcja dała cenne wytyczne co do sposobu prowadzenia procesu karnego. „Odtąd kanoniczny proces karny jest mieszany, tj. śledczo-skargowy. Każdą skargę karną, którą wnosi osoba publiczna, o ile przestępstwo nie jest pewne całkowicie, poprzedza śledztwo”³⁶.

Instrukcja powierza obowiązek dbania o dyscyplinę kleru za pomocą środków zaradczych dla zapobieżenia przestępstwom poprzez nakładanie pokuty i zmianę lub zastąpienie kar³⁷. Do środków zaradczych należą: rekolekcje, upomnienia lub nagany. Środki karne powinny być ogłoszone na piśmie, a co za tym idzie, możliwe do stwierdzenia na podstawie dokumentu.

W postępowaniu sądowym wszczętym w celu wymierzenia kary sprawca ma możliwość wyznaczenia obrońcy w osobie innego kapłana lub osoby świeckiej³⁸, który ma możliwość zapoznania się z procesem toczącym się w kurii³⁹.

Według nr XXXIII instrukcji przed przekazaniem procesu ordynariuszowi sprawę należy przekazać z urzędu prokuratorowi fiskalnemu (promotorowi sprawiedliwości) „transmittitur dein Procuratori fiscali processus et restrictus, ut munere suo *ex officio* fungantur” celem wyjawienia prawdy. Po wypełnieniu swoich obowiązków prokurator fiskalny (promotor sprawiedliwości) przekazuje ordynariuszowi akta ze swoimi uwagami. Ten ostatni natomiast wyznacza datę przedstawienia oskarżenia i dowodów. W ustalonym dniu na dyskusję sprawy prokurator fiskalny (promotor sprawiedliwości) w obecności

³⁴ Tamże, nr 13, s. 328.

³⁵ M y r c h a, dz. cyt., s. 878-879.

³⁶ Tamże, s. 878.

³⁷ „Ex his remediis alia praeveniunt, alia reprimunt et medelam afferunt. Priora ad hoc diriguntur ut imeiant quominus malum adveniat, ut scandali stimuli, occasiones voluntariae, causaeque ad delinquentum proximae removeantur. Altra finem habent revocandi delinquentes ut sapiant reparentque admissi criminis consequentias”. S. Congregatione Episcoporum et Regularium, *Instr. Pro Ecclesiasticis Curiis quod modum procedendi oeconomice in causis disciplinaribus et criminalibus clericorum*, nr II, s. 325.

³⁸ Tamże, nr XXX, s. 332.

³⁹ Tamże, nr XXXII, s. 332.

wikariusza generalnego, obrońcy i przy współudziale notariusza przedstawia oskarżenie, dając możliwość zajęcia stanowiska przez obronę. Po wysłuchaniu promotora sprawiedliwości i obrońców następuje wydanie wyroku⁴⁰.

4. ROLA PROKURATORA FISKALNEGO
(PROMOTORA SPRAWIEDLIWOŚCI)
W SPRAWACH DYSCYPLINARNYCH I KARNYCH
– *DISPOSITIVO PROVISORIA PRO ACTIS APPELLATIONIS IN CAUSIS
CRIMINALIBUS*, 26 MARTII 1886⁴¹

Po sześciu latach wymierzania kar w sprawach dyscyplinarnych i karnych na podstawie instrukcji z 11 czerwca 1880 r. Kongregacja dla Biskupów i Zakonników opublikowała kolejne wyjaśnienie wspomnianej instrukcji⁴². Powodem było nieprzestrzeganie formalności proceduralnych, a zwłaszcza możliwość skrótowego postępowania w sprawach dyscyplinarnych i karnych, na jakie zezwalała instrukcja: „Quoad poenalia media, animadvertant reverendis-simi Ordinarii, praesenti instructione haud derogatum esse iudiciorum solemnitate, per sacros Canones, per Apostolicas Constitutiones et alias ecclesiasticas dispositiones imperatis, quatenus eadem libere efficaciterque applicari queant; sed oeconomicae formae consulere intendunt illis casibus Curiisque, in quibus solemnes processus, aut adhiberi nequeant, aut non expedire videantur”⁴³.

„Na przełomie XIX i XX wieku w faktycznym użyciu był proces inkwizycyjny, jednakże i ta procedura nie była ściśle przestrzegana i uległa licznym zmianom w ostatnich latach przed wejściem w życie Kodeksu Prawa Kanonicznego. Na początku XX wieku proces inkwizycyjny był rzadkim objawem, ponieważ w sprawach karnych najczęściej stosowano postępowanie skrócone (...)”⁴⁴.

⁴⁰ Tamże, nr XXXV, s. 333.

⁴¹ S. Congregatione Episcoporum et Regularium, *Dispositivo provisoria pro actis appellationis in causis criminalibus*, ASS, 19 (1886), s. 296-298.

⁴² S. Congregatione Episcoporum et Regularium, *Instr. Pro Ecclesiasticis Curiis quod modum procedendi oeconomice in causis disciplinaribus et criminalibus clericorum (11 Iun. 1880)*, ASS, 13 (1894), s. 324-336.

⁴³ Tamże, nr IX, s. 326-327.

⁴⁴ „W praktyce najczęściej łączono zwykły proces karny z postępowaniem sumarycznym,

Wyjaśnienie Kongregacji dla Biskupów i Zakonników wprowadza gwarancje, które mają być zachowane w czasie prowadzenia procesu w celu poznania prawdy i ustalenia winy lub niewinności oskarżonego. W myśl wyjaśnienia prokurator fiskalny (promotor sprawiedliwości) po otrzymaniu na piśmie opinii obrony, jeśli będzie uważał za stosowne, może odpowiedzieć pisemnie na przedstawione argumenty⁴⁵. Wyjaśnienie Kongregacji dla Biskupów i Zakonników nakazało, aby podczas dyskusji sprawy, w odróżnieniu od procesu małżeńskiego, oskarżony miał prawo jako ostatni pisać lub mówić osobiście lub poprzez adwokatów⁴⁶. Zarówno obrońca, jak i prokurator fiskalny (promotor sprawiedliwości) nie mogli uczestniczyć w czasie dyskusji sprawy prowadzonej przez kardynałów⁴⁷.

5. POSZERZENIE KOMPETENCJI PROMOTORA SPRAWIEDLIWOŚCI W PROCESACH MAŁŻEŃSKICH – INSTRUKCJA *PROVIDA MATER* *ECCLESIA* Z 15 SIERPNI 1936 ROKU

Instrukcja *Provida Mater Ecclesia* z 15 sierpnia 1936 r.⁴⁸, oceniana według ekspertów prawa jako „podręcznik” do prowadzenia procesów małżeńskich, którego wskazania i wytyczne należy zachowywać w trybunałach diecezjalnych, w kilku punktach omawia również zadania i obowiązki promotora sprawiedliwości⁴⁹. Pomijamy jednak szczegółową analizę tegoż dokumentu,

tak że nie posługiwano się wyłącznie ani procesem skróconym, ani zwykłym procesem karnym. Do takiego łączenia zmuszała i wymieniona instrukcja z 1880 r., która aczkolwiek zawierała pewne normy procesu karnego, nie była jednak wystarczająca do przeprowadzenia pełnego procesu karnego i musiała być uzupełniana w licznych artykułach przez przepisy prawa powszechnego. Z tej racji oba sposoby postępowania brane były faktycznie nie za niezależne i oddzielne, ale za wzajemnie się uzupełniające i ściśle ze sobą połączone formy postępowania w sprawach karnych”. M y r c h a, dz. cyt., s. 878.

⁴⁵ S. Congregatione Episcoporum et Regularium, *Dispositivo provisorio pro actis appellationis in causis criminalibus*, nr III, s. 296-297.

⁴⁶ „De responso Procuratori fiscalis, Defensor, debita cautela, cognitionem su mere potest coram Iudice relatore, ut replicare ultimo valeat, pariter in scriptis”, tamże, nr IV, s. 297.

⁴⁷ „Omnino autem excluditur Defensoris et Procuratoris Fisci praesentia in comitiis Cardinalium, quando causa resolvenda proponitur”, tamże, nr V, s. 297.

⁴⁸ S. Congregatione Sacramentorum, *Instr. Provida Mater Ecclesiae, 15 aug. 1936*, AAS, 28 (1936), s. 313-361.

⁴⁹ E. M. E g a n, *I processi speciali (matrimoniale e penale)*, [w:] AA. VV., *Il nuovo*

jako że, jak wspomniano, omawia on przede wszystkim rolę promotora sprawiedliwości w procesach małżeńskich⁵⁰.

Interesuje nas natomiast fakt, że audytor Roty Rzymskiej, prałat E. M. Egan, zaproponował opublikowanie instrukcji do prowadzenia procesów karnych⁵¹. Wobec krytycznych uwag osób, według których do rzadkości należą przypadki karne rozpatrywane w trybunałach kościelnych, audytor Roty Rzymskiej zajął jasne stanowisko: powodem do opracowania powinny być właśnie sprawy karne należące do wyjątków⁵².

Warto w tym miejscu zaznaczyć, że procesy karne są ściśle powiązane z zasadniczą wizją Kościoła według Soboru Watykańskiego II, która się uwiadcza szczególnie w stanowisku Kościoła odnośnie do praw człowieka i ich obrony.

6. ROLA PROMOTORA SPRAWIEDLIWOŚCI W PROCESIE KARNYM W KODEKSIE PRAWA KANONICZNEGO Z 1917 ROKU

W Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 r. w kan. 1586⁵³ ustawodawca po raz pierwszy użył terminu *promotor iustitiae* (w miejsce poprzednich określeń: *procurator* lub *promotor fiscalis*) dla określenia osoby, która jest

Codice di Diritto Canonico: novità, motivazione e significato, (Atti della Settimana di Studio 26-30 aprile 1983), Roma 1983, s. 490-501.

⁵⁰ Por. J. G r z y w a c z, *Promotor sprawiedliwości i jego udział w sprawach małżeńskich*, Lublin 1974, s. 81-136; t e n ż e, *Promotor sprawiedliwości, jego mianowanie i przymioty*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, 14 (1967), z. 5, s. 41-59; L. L a z z a r a t o, *Il promotore di giustizia esercita funzioni giurisdizionali?*, „Il Diritto Ecclesiastico”, 48 (1937), s. 366; F. R o b e r t i, *De condizione processuali promotoris iustitiae, defensoris vincluli et coniugum in causis matrimonialibus*, „Apollinaris”, 11 (1938), s. 573-584; S. R o m a n i, *Il promotore di giustizia*, „Monitor Ecclesiasticus”, 48 (1936), s. 119-121; R. R o m a n o, *Della natura dell'intervento del promotore di giustizia nelle cause matrimoniali*, Roma 1937.

⁵¹ E g a n, dz. cyt., s. 501.

⁵² „È proprio perché questi casi sono così rari che è necessario il manuale. Vorrei inoltre aggiungere che, mentre processi penali trattati male potrebbero non creare quel tipo di scandalo anche dottrinale che viene creato da cause «nullitatis matrimonii» trattate male”, tamże.

⁵³ „Constituatur in dioecesi promotor iustitiae et *defensor vinculi*: ille pro causis, tum contentiosis in quibus bonum publicum, Ordinarii iudicio, in discrimen vocari potest, tum criminalibus; iste pro causis, in quibus agitur de vinculo sacrae ordinationis aut matrimonii” (kan. 1586).

odpowiedzialna z urzędu za ochronę norm kościelnych w sprawach spornych⁵⁴. Termin ten przetłumaczono na język polski jako *rzecznik sprawiedliwości*. W procesie karnym natomiast nazywa się go oskarżycielem publicznym⁵⁵. „Rzecznikiem sprawiedliwości jest osoba mianowana przez władzę kościelną po to, by z urzędu bronić praw Kościoła i stać na straży przepisów prawa w sprawach spornych, a w sprawach karnych występować jako oskarżyciel publiczny”⁵⁶.

Pomimo że w przetłumaczonych wersjach Kodeksu Prawa Kanonicznego zaproponowano termin *rzecznik sprawiedliwości*, a w publikacjach używa się zarówno jednego, jak i drugiego pojęcia, wydaje się, że nazwa *promotor sprawiedliwości* bardziej odpowiada terminowi łacińskiemu⁵⁷.

Według Kodeksu Prawa Kanonicznego na mocy kan. 65 nr 2 schematu A (kan. 1587 KPK 1917) promotor sprawiedliwości miał bronić z urzędu praw Kościoła: „in quolibet processu administrativo et in quocumque actu extraiudiciali, in quibus iura, praesertim Ecclesiae, sed et personarum quoque privatarum in discrimen adduci videantur Superiori actum ex equenti”.

6.1. Wykrycie przestępstwa i jego sprawcy w czasie śledztwa

Według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r. sędzia śledczy, z zachowaniem wszelkich środków ostrożności w celu uniknięcia zniesławienia oskarżonego, może w czasie prowadzonego śledztwa porozumieć się z promotorem sprawiedliwości, przedstawiając mu przed zamknięciem dochodzenia akta sprawy oraz informując go jednocześnie o napotkanych trudnościach⁵⁸. Ważną rolę na tym etapie odgrywa ordynariusz miejsca, który po zakończeniu śledztwa decyduje na podstawie zebranego materiału, czy należy wszcząć

⁵⁴ T. P i e r o n e k, *Kościelne prawo procesowe*, [w:] *Prawo kanoniczne w okresie odnowy soborowej. Podręcznik dla duchowieństwa*, red. E. Szafranski, t. 2, Warszawa 1979, s. 458.

⁵⁵ Tamże.

⁵⁶ Tamże.

⁵⁷ „Rzecznika sprawiedliwości nazywa się też promotorem sprawiedliwości z łac. *promotor iustitiae*”, tamże. Por. P a w l u k, dz. cyt., s. 198-200; G r z y w a c z, *Promotor sprawiedliwości i jego udział*; t e n ż e, *Promotor sprawiedliwości, jego mianowanie*, s. 41-59; t e n ż e, *Promotor sprawiedliwości*, Lublin 1972; S. B i s k u p s k i, *Promotor sprawiedliwości. Nazwa i pojęcie urzędu*, „Ateneum Kapłańskie”, 42 (1938), s. 82-84.

⁵⁸ „Inquisitor, antequam inquisitionem claudat, potest promotoris iustitiae consilium exquirere quoties in aliquam difficultatem inciderit, et cum eo acta communicare” (kan. 1945).

proces karny lub postępowanie karnoadministracyjne. „W wypadku wyjaśnienia lub nakładania kary w y r o k i e m s ą d o w y m istnieje obowiązek zachowania procedury kanonicznej w zakresie wydania wyroku sądowego. Natomiast w razie kary zaciągniętej siłą faktu (*latae sententiae*) lub nakładanej (*ferendae sententiae*) – stosowanej jednak na sposób nakazu partykularnego – należy karę wyjaśnić lub nałożyć (zastosować) bądź na piśmie, bądź też wobec dwóch świadków, wyłuszczając powody, czyli podając uzasadnienie, z zachowaniem jednak w mocy kan. 2193 (por. kan. 2225)”⁵⁹.

W przypadku, gdy za popełnione przestępstwa Kodeks Prawa Kanonicznego nie nakazuje zastosowania procesu sądowego dla ukarania winnego lub stwierdzenia, że winny zaciągnął karę siłą faktu, ordynariusz miejsca stosuje nagane sądową w celu ukarania winnego. Ordynariusz miejsca odgrywa decydującą rolę przy udzielaniu nagany sądowej osobiście lub przez upoważnionego oficjała.

Jeżeli Kodeks Prawa Kanonicznego za popełnione przestępstwo przewiduje ekskomuniki zastrzeżone Stolicy Apostolskiej w sposób najbardziej specjalny czy specjalny lub gdy wyrok ma tylko wyjaśnić zaciągniętą wcześniej karę oraz gdy według oceny ordynariusza miejsca nagana jest niewystarczająca do naprawienia zgorzenia i przywrócenia naruszonej sprawiedliwości, akta śledztwa powinny być przekazane promotorowi sprawiedliwości⁶⁰.

Przestępstwa notoryczne lub pewne nie wymagały śledztwa. W tym wypadku ustawodawca nakazuje przeprowadzenie dochodzenia przed pociągnięciem oskarżonego do odpowiedzialności karnej, a także przy nakładaniu, jak również wyjaśnianiu zaciągniętej kary. „Przedmiotem procesu karnego są przestępstwa p u b l i c z n e, z wyjątkiem tych, o których mowa w kan. 2168-2194. Przestępstwa mieszanego forum (a więc takie, za które przewidują karę zarówno prawo kościelne, jak i świeckie) ordynariusz nie powinien z reguły dochodzić w odniesieniu do świeckich, jeśli sąd państwowy dostatecznie zaradza dobru publicznemu. Wreszcie pokuta, karne środki zaradcze, ekskomunika, suspensa, interdykt – jeśli tylko przestępstwo jest pewne – mogą być nałożone również nakazem pozasądowym”⁶¹.

⁵⁹ P i e r o n e k, dz. cyt., s. 568-569.

⁶⁰ „Si correptio iudicialis vel insufficiens sit ad reparationem scandali et restitutionem iustitiae, vel adhiberi nequeat quia reus delictum denegat, vel inutiliter adhibita fuerit, Episcopus, aut officialis, de eius speciali mandato, praecipiat ut acta inquisitionis tradantur promotori iustitiae” (kan. 1954).

⁶¹ P i e r o n e k, dz. cyt., s. 529.

6.2. *Wniesienie oskarżenia przez promotora sprawiedliwości (kan. 1934)*

Promotor sprawiedliwości wnosi z urzędu oskarżenie przeciw przestępcy⁶². Tak oto mówi o tym kan. 1934: „wniesienie oskarżenia czyli zaskarżenia przestępcy jest zarezerwowane jedynie promotorowi sprawiedliwości, z wyłączeniem wszystkich innych”⁶³. W tym celu wszystkie dokumenty dochodzenia wstępnego powinny być przekazane promotorowi sprawiedliwości, aby mógł zapoznać się z popełnionym przestępstwem oraz sformułować jednocześnie oskarżenie, przedkładając je razem z aktami sędziemu⁶⁴. Uzasadnienie oskarżenia pozwalającego na wniesienie sprawy powinno wynikać z dowodów zebranych w czasie wstępnego dochodzenia, prowadzonego w celu wykrycia sprawcy popełnionego przestępstwa.

„Kanoniczny proces karny, ze względu na swą istotę prawną, należy niewątpliwie do dziedziny prawa publicznego. Uzasadnia się to mianowicie tym, że w tymże procesie zawiązuje się stosunek procesowy między Kościołem a oskarżonym, nie w interesie wyłącznie prywatnym, lecz w interesie grupy społecznej, w interesie ogółu. Publiczny charakter kanonicznego procesu karnego podkreśla prawodawca w kan. 1934, stwierdzając, że w roli oskarżyciela nie może wystąpić osoba prywatna, lecz wyłącznie *promotor iustitiae*, którego stanowisko opiera się na zasadach prawa publicznego”⁶⁵.

Normy Trybunału Roty Rzymskiej z 29 czerwca 1934 r. w art. 24, § 1 nakazują: „Promotor iustitiae intervenire debet in omnibus causis criminalibus, item que in contentiosis in quibus bonum publicum in discrimen vocari potest, iis exceptis quae ad vinculi Defensorem spectant”⁶⁶. W czasie przebiegu procesu karnego zachowuje się normy procesu spornego.

⁶² M. L e g a, *Partes actoris in iudicio criminali et diversae formae processu criminalis*, [w:] *Acta Congressus iurid. internat.*, vol. 4, Roma 1937, s. 469-474.

⁶³ „Actio seu accusatio criminalis uni promotori, ceteris omnibus exclusis, reservatur”.

⁶⁴ „Promotor statim conficiat accusationis libellum eumque exhibeat iudici secundum normas in Sectione Prima statutas” (kan. 1955).

⁶⁵ M y r c h a, dz. cyt., s. 880.

⁶⁶ P i u s PP. XI, *Normae Sacrae Romanae Rotae Tribunalis (29 iun. 1934)*, AAS, 26 (1934), s. 449-491.

7. PROMOTOR SPRAWIEDLIWOŚCI
JAKO PUBLICZNY OSKARŻYCIEL W PROCESIE KARNYM
W KODEKSIE PRAWA KANONICZNEGO Z 1983 R.

Normy dotyczące promotora sprawiedliwości, obrońcy węzła małżeńskiego i notariusza zostały podane w ośmiu kanonach również przez ustawodawcę Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. (Księga VII: *Procesy*, Art. 3, Rozdz. I). Promotor sprawiedliwości (*promotor iustitiae*) powinien być ustanowiony w każdej diecezji na mocy kan. 1430 „dla spraw spornych, w których może być zagrożone dobro publiczne i dla spraw karnych, [...] [jego] obowiązkiem jest zabezpieczenie dobra publicznego”. Bardzo ważną rolę odgrywa promotor sprawiedliwości w czasie przebiegu procesu karnego, któremu ustawodawca poświęcił cały rozdział zatytułowany *Przebieg procesu* (Księga VII, Część IV, Rozdz. II, kan. 1720-1728)⁶⁷.

Obecność promotora sprawiedliwości jest nieodzowna w sprawach karnych. „Jeżeli ordynariusz zadecydował, że należy wszcząć proces karny, przekazuje akta dochodzenia rzecznikowi sprawiedliwości, który powinien przedstawić sędziemu oskarżenie, według przepisu kan. 1502 i 1504” (kan. 1721).

Ochrona dobra publicznego stanowi podstawę obecności promotora sprawiedliwości w trybunałach⁶⁸. Co się kryje pod pojęciem „ochrona dobra publicznego”? Sobór Watykański II określił pojęcie dobra publicznego jako „summa eorum vitae socialis condicionum quae tum coetibus, tum singulis membris permittunt ut propriam perfectionem plenius atque expeditus consequantur”: „dobro wspólne – czyli suma warunków życia społecznego, jakie bądź zrzeczeniom, bądź poszczególnym członkom społeczeństwa pozwała-

⁶⁷ Z. S u c h e c k i, *Il processo penale giudiziario*, [w:] *I giudizi nella Chiesa, processi e procedure speciali*, XXV Incontro di studio Centro Universitario „Villa S. Giuseppe” Torino 29 giugno–3 luglio (a cura di Gruppo Italiano Docenti di Diritto Canonico) ed. Glossa, vol. 7, Milano 1999, s. 227-265; t e n ż e, *Il processo penale giudiziario*, [w:] AA.VV., *Il processo penale canonico*, red. Z. Suchecki, Roma 2003, s. 235-277; t e n ż e, *Il processo penale giudiziario nel «Codex Iuris Canonici» del 1983*, „Apollinaris”, 73 (2000), s. 371-409.

⁶⁸ „Il giusto processo è oggetto di un diritto dei fedeli e costituisce al contempo un’esigenza del bene pubblico della Chiesa. Le norme canoniche processuali, pertanto, vanno osservate da tutti i protagonisti del processo come altrettanti manifestazioni di quella giustizia strumentale che conduce alla giustizia sostanziale”. I o a n n e s P a u l u s PP. II, *Allocutio ad Romanae Rotae Prelatos, Auditores, Officiales et Advocatos*, (4 feb. 1980), AAS, 72 (1980), nr 1, s. 172-173.

ją osiągać pełniej i łatwiej własną doskonałość”⁶⁹. Jeżeli dobro wspólne zostało naruszone przez popełnione przestępstwo, ordynariusz powinien wszcząć postępowanie sądowe celem wymierzenia kary oraz naprawienia zgorzenia, wyrównania naruszonej sprawiedliwości i doprowadzenia do poprawy winnego⁷⁰.

W przemówieniu skierowanym do audytorów Roty Rzymskiej Ojciec Święty Jan Paweł II przedstawił koncepcję Kościoła, który broni praw wiernych oraz chroni dobro publiczne. Taka wizja eklezjologiczno-prawna jest warunkiem całościowego rozwoju osoby ludzkiej⁷¹.

Dobro publiczne (*bonum commune*) jest powodem troski o zachowanie ustaw kościelnych, które z natury rzeczy, jak podaje definicja ustawy kościelnej, stanowią „ordinatio rationis ad bonum commune” i z chwilą promulgowania mają na celu ochronę dobra publicznego.

Normy Trybunału Roty Rzymskiej z 18 kwietnia 1994 r. w artykule 24, § 1 określają urząd promotora sprawiedliwości i jego funkcje w procesie karnym: „Promotor iustitiae intervenire debet in omnibus causis poenalibus, itemque in contentiosis in quibus Poenalis iudicio res est de bono publico, praesertim ad leges processuales quod attinet, salvo officio vinculi Defensoris”⁷².

⁶⁹ Concilium Oecum. Vaticanum II, *Const. Gaudium et Spes*, (7 dec. 1965), AAS, 58 (1966), nr 26, s. 1025-1120.

⁷⁰ Jan XXIII w przemówieniu skierowanym do audytorów Roty Rzymskiej podkreślił, że duch, który ożywia pracę trybunałów kościelnych, przeniknięty jest decyzjami dla dobra wiernych. „Il suo cuore di madre la porta ad agire e a decidere per il bene di tutti i suoi figli. Questo è lo spirito che informa l’azione dei Tribunali della Chiesa e, di conseguenza, del giudice ecclesiastico, del difensore del vincolo, come del promotore di giustizia e degli avvocati. È misterium veritatis perché tende primariamente alla salvezza dell’anima di chi ha bisogno di questi tribunali”, I o a n n e s PP. XIII, *Allocutio ad Prelatos Auditores ceterosque Officiales, Advocatos et Procuratores Tribunalis Sacrae Romanae Rotae*, (13 dec. 1961), AAS, 53 (1961), nr 3, s. 819.

⁷¹ „Anzi, nella visione di una Chiesa che tutela i diritti dei singoli fedeli, ma altresì, promuove e protegge il bene comune come condizione indispensabile per lo sviluppo integrale della persona umana e cristiana, si inserisce positivamente anche la disciplina penale: anche la pena comminata dall’autorità ecclesiastica (ma che in realtà è un riconoscere una situazione in cui il soggetto stesso è collocato) va vista infatti come strumento di comunione, cioè come mezzo di recupero di quelle carenze di bene individuale e di bene comune che si sono rivelate nel comportamento antiecclesiale, delittuoso e scandaloso, dei membri del popolo di Dio”. I o a n n e s P a u l u s PP. II, *Allocutio ad Decanum Sacrae Romanae Rotae ad eiusdemque Tribunalis Praelatos Auditores*, (17 feb. 1979), AAS, 71 (1979), nr 3, s. 425.

⁷² Tribunal Romanae Rotae, *Norm. Quammaxime decet, Normae Romanae Rotae Tribunalis* (18 apr. 1994), AAS, 86 (1994), s. 508-540.

7.1. Nominacja i przymioty promotora sprawiedliwości

Nominacja promotora sprawiedliwości i obrońcy węzła należy do biskupa. W prawie kanonicznym dokonywano zmian dotyczących osoby piastującej funkcję promotora sprawiedliwości poprzez stopniowe włączanie świeckich⁷³. Według kan. 1435 „mają to być duchowni lub świeccy dobrego imienia, doktorzy lub licencjaci prawa kanonicznego, wypróbowani w roztropności i gorliwości o sprawiedliwość”. W KPK z 1917 r. jedynie duchowni mogli być mianowani na urząd promotora sprawiedliwości. Stopniowo zakaz nominacji świeckich na ten urząd został zniesiony⁷⁴. Biskup może mianować na ten urząd zarówno duchownych, jak i świeckich, z zastrzeżeniem, że w sprawach karnych duchownych promotorem sprawiedliwości powinien być duchowny.

8 kwietnia 1978 r., w czasie dyskusji nad kan. 39 Schematu Kodeksu Prawa Kanonicznego, zaproponowano możliwość mianowania na urząd promotora sprawiedliwości nie tylko duchownych, lecz i *virii laici* do poszczególnych przypadków⁷⁵. Taka możliwość, z wykluczeniem kobiet, istniała również w przeszłości, jak to zaznacza F. Xav. Wernz⁷⁶.

19 listopada 1975 r. Ojciec Święty udzielił Sygnaturze Apostolskiej uprawnienia, na mocy którego udzielono zgody biskupom na mianowanie świeckich, ale jedynie mężczyzn, *ad singulas causas*, na urząd obrońcy węzła i promotora sprawiedliwości, w przypadkach prawdziwej konieczności, z wyłączeniem spraw dotyczących duchownych⁷⁷.

26 marca 1976 r. Sygnatura Apostolska *ex audientia SS.mi* udzieliła biskupowi ze Stanów Zjednoczonych możliwości mianowania siostry zakonnej na urząd obrońcy węzła małżeńskiego⁷⁸.

⁷³ Por. Z. G r o c h o l e w s k i, *Nominatio laicorum ad munus promotoris iustitiae et defensoris vinculi in recentissima praxi*, „Periodica”, 66 (1977), s. 271-295.

⁷⁴ Por. M. P e t r o n c e l l i, *La collaborazione dei laici all'esercizio della giurisdizione e la nozione di ufficio ecclesiastico*, *Giustizia e Servizio*, [w:] *Studi sul nuovo Codice di Diritto Canonico in onore di Mons. Giuseppe Rosa*, red. U. Tramma, Napoli 1984, s. 227-228.

⁷⁵ Por. R. F u n g h i n i, *I laici nell'attività giudiziaria della Chiesa*, [w:] AA.VV., *I laici nel diritto della Chiesa*, Città del Vaticano 1987, s. 113.

⁷⁶ „Quamvis summopere conveniat ut sit clericus, tamen laicus ad hoc officio in tribunalibus ecclesiasticis sanctionibus iuris communibus non est exclusus”, F. Xav. W e r n z, *Jus Decretalium*, vol. V, n. 190.

⁷⁷ Secretaria Status, *Facultas datur Signaturae Apostolicae permittendi nonnullis sub conditionibus, ut virii laici munere fungantur Promotoris iustitiae et Defensoris vinculi (19 Nov. 1975)*, [w:] Xav. O c h o a, *Leges Ecclesiae*, vol. V, n. 4416, col. 7086.

⁷⁸ P a u l u s VI, *Rescriptum, Facultas tribuitur Signaturae concedendi ut religiosa*

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. nie zabrania mianowania kobiet na urząd promotora sprawiedliwości. Zgodnie z kan. 149, § 1 „ażeby urząd kościelny można komuś powierzyć, powinien on pozostawać we wspólnocie Kościoła i być zdatnym, czyli posiadać przymioty wymagane do tego urzędu prawem powszechnym, partykularnym lub fundacyjnym”.

Zgodnie z kan. 205 w pełnej wspólnocie Kościoła katolickiego pozostają ci ochrzczeni, którzy w jego widzialnym organizmie łączą się z Chrystusem więzami wyznania wiary, sakramentów i zwierzchnictwa kościelnego. Dlatego zgodnie z kan. 194, § 1 „Mocą samego prawa zostaje usunięty z urzędu kościelnego: 1° kto utracił stan duchowny; 2° kto publicznie odstąpił od wiary katolickiej lub wspólnoty z Kościołem; 3° duchowny, który usiłował zawrzeć małżeństwo, choćby tylko cywilne. § 2. Usunięcie, o którym w nn. 2 i 3, tylko wtedy może być urgowane, jeżeli wiadomo, że stwierdziła to kompetentna władza”.

7.1. Promotor sprawiedliwości jako strona publiczna w procesie karnym

Trwają dyskusje doktrynalne prawników na temat, czy promotorów sprawiedliwości występujących w procesie karnym jako strona⁷⁹ można podzielić na dwie grupy. Zdecydowana większość prawników stanowczo twierdzi, że promotor sprawiedliwości jest stroną w procesie, co wynika z faktu, że posługuje się on w czasie procesu charakterystycznymi środkami stron: „w sprawach karnych występuje on w charakterze publicznego oskarżyciela, wykonując czynności przewidziane dla stron (zob. kan. 1721, 1724, 1727, § 2)”⁸⁰.

mulier ex Sororibus selecta exercere possit munus defensoris vinculi (26 Mar. 1976), [w:] O c h o a, dz. cyt., vol. V, n. 4440, col. 7181.

⁷⁹ P. A. B o n n e t, *De partibus in causa*, „Periodica”, 75 (1986), s. 490.

⁸⁰ P a w l u k, dz. cyt., s. 198-199. Zob. R a m o s, dz. cyt., s. 180-181; A r r o b a C o n d e, dz. cyt., s. 197: „Il promotore di giustizia, in quanto parte può e deve agire allo stesso modo delle parti private, specialmente per tutto ciò che si riferisce alle prove. Tuttavia per la sua condizione di parte pubblica, si possono individuare due aree specifiche di intervento processuale:

– strumenti di controllo: il promotore di giustizia può e deve esprimere il proprio parere circa la causa concreta che si sta trattando quando il giudice, anche su istanza delle parti, glielo chiede. La sua risposta al quesito sottopostogli dal giudice è un voto ‘pro rei veritate’ o ‘iuxta legem’. Tale controllo cela la sua condizione di parte, perché spesso gli vengono sottomesse le questioni preincidentali, che può valutare a sostegno della richiesta dell’attore. Tuttavia rimane parte perché il suo parere non è mai vincolante per il giudice.

Kilku kanonistów w nielicznych publikacjach nadal podtrzymuje stanowisko, że promotor sprawiedliwości nie jest stroną w procesie⁸¹. Ustawodawca sprecyzował definitywnie w kan. 1434, nr 1⁸² stanowisko na temat promotora sprawiedliwości, występującego w procesie karnym jako strona:

„Jeśli prawo wyraźnie nie zastrzega inaczej:

1° ilekroć ustawa nakazuje, aby sędzia wysłuchał stron albo jednej z nich, należy również wysłuchać rzecznika sprawiedliwości i obrońcy węzła, jeżeli występują w procesie;

2° ilekroć wymagany jest udział stron, aby sędzia mógł coś zdecydować, udział rzecznika sprawiedliwości lub obrońcy węzła, którzy występują w sprawie ma tę samą siłę”.

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r. nie przewidywał normy odnoszącej się do promotora sprawiedliwości w procesie karnym jako strona. Natomiast aktualny Kodeks reguluje jego pozycję i stawia go na równi ze stroną prywatną, dodając jednak klauzulę: „nisi aliud expresse caveatur” (jeśli prawo wyraźnie nie zastrzega inaczej). W odróżnieniu od procesu małżeńskiego w procesie karnym w kan. 1725 ustawodawca postanowił, że „podczas dyskusji sprawy, czy dokonuje się ona na piśmie czy ustnie, oskarżony ma zawsze prawo, by sam albo jego adwokat, albo pełnomocnik jako ostatni pisał lub mówił”. Podyktowane to jest prawem do obrony, jakie ma oskarżony. W czasie dyskusji sprawy promotor sprawiedliwości znajduje się w pozycji uprzywilejowanej: „Jeśli strony zaniedbały przygotowanie obrony w wyznaczonym użytecznym czasie albo zdają się na wiedzę i sumienie sędziego, sędzia, jeśli z akt i dowodów uzna sprawę za całkowicie wyjaśnioną, może natychmiast ogłosić wyrok, po zażądaniu jednak uwag rzecznika sprawiedliwości i obrońcy węzła, jeżeli występują w sprawie” (kan. 1606).

Pozycja promotora sprawiedliwości jest uprzywilejowana również podczas przesłuchania zeznań świadków (por. kan. 1433). Ponadto „strony nie mogą

– Strumenti di impugnativa: come parte in senso pieno il promotore di giustizia potrà esercitare l'azione penale e impugnare la sentenza del giudice in tutte le cause in cui sia intervenuto come parte, potendo quindi introdurre l'appello”.

⁸¹ F. S a l e r n o, *Processo matrimoniale*, [w:] *Enciclopedia del Diritto*, Milano 1987, vol. 36, s. 914: „Il sapore vagamente contraddittorio della locuzione «parte pubblica» viene rilevato da Berlingò, *Il processo*, [w:] E. V i t a l i S. B e r l i n g ò, *Diritto matrimoniale canonico*, Milano 1989, s. 229. Si è in contrario sostenuto che «sia il difensore del vincolo che il promotore di giustizia sono da ritenersi pubblici ufficiali e non parti del processo, eccetto per il promotore di giustizia nel caso in cui egli impugna il matrimonio (can. 1674, n. 2)”; M i e l e, dz. cyt., s. 158.

⁸² Por. kan. 1098, nr 1-2, CCEO 1990.

być obecne przy przesłuchaniu świadków, chyba że sędzia, zwłaszcza gdy sprawa dotyczy dobra prywatnego, uzna, że trzeba je dopuścić. Mogą natomiast być obecni ich adwokaci lub pełnomocnicy, chyba że sędzia z powodu okoliczności rzeczy i osób uzna, że należy postępować z zachowaniem tajemnicy” (kan. 1559). Obecność promotora sprawiedliwości w tych fazach procesu jest umotywowana ochroną dobra publicznego, co nie wpływa w żadnym stopniu na zasadę równouprawnienia stron prywatnych i publicznych w procesie, ponieważ decydującą rolę odgrywa tutaj sędzia.

7.2. Czy promotor sprawiedliwości wykonuje funkcje jurysdykcyjne?

Inna tematyka, którą pragniemy jedynie zasygnalizować, to pytanie, czy promotor sprawiedliwości wykonuje funkcje jurysdykcyjne. Ta problematyka przewija się w różnych opracowaniach⁸³. Jako strona w procesie promotor sprawiedliwości „nie wykonuje też żadnych aktów jurysdykcyjnych”⁸⁴, a w swoich czynnościach jest jedynie obrońcą, mianowanym przez ordynariusza miejsca dla ochrony dobra publicznego i dla spraw karnych⁸⁵. Promotor sprawiedliwości nie ma żadnej władzy (*potestas*), a jedynie wykonuje powierzone mu przez prawo zadanie (*munus*). W wykonywaniu swoich funkcji promotor sprawiedliwości jest uzależniony od decyzji prawnej, która decyduje o wszczęciu procesu karnego. Akta dochodzenia wstępnego powinny być przekazane promotorowi sprawiedliwości celem przygotowania oskarżenia (por. kan. 1721). Pominięcie wezwania promotora sprawiedliwości w sprawach, w których wymagany jest jego udział, powoduje nieważność akt (por. kan. 1433). Wymowna w tym względzie jest sentencja Roty Rzymskiej *coram Massimi* z 27 kwietnia 1921 r.: „Habent vero criminalia iudicia suas regualas, inter quas est illa, ut actio promotori iustitiae, ceteris omnibus exclusis reservetur (can. 1934 CIC 1917) et altera, ut, non citato et absente promotore iustitiae, acta irrita sint (can. 1587 coll. Cum can. 1586)”⁸⁶. Należy zaznaczyć, że nieważność akt spowodowana poprzez pominięcie wezwania pro-

⁸³ L a z z a r a t o, dz. cyt., s. 366; S c a v o L o m b a r d o, dz. cyt., s. 140-150.

⁸⁴ P i e r o n e k, dz. cyt., s. 458.

⁸⁵ Z. S u c h e c k i, *Le sanzioni penali nella Chiesa*, Parte I: *I delitti e le sanzioni penali in genere (cann. 1311-1363)*, Città del Vaticano 1999, s. 114.

⁸⁶ Tribunal Apostolicum Sacrae Romanae Rotae, *Dec. 8, Solutionis et diffamationis, N.N., 27 Aprilis 1921, c. Massimi*, [w:] *Decisiones seu Sententiae*, vol. 13, s. 82, nr 13.

motora sprawiedliwości nie ma nic wspólnego z aktami jurysdykcyjnymi⁸⁷. W procesie karnym promotor sprawiedliwości jest oskarżycielem, dlatego też proces przeprowadzony bez jego obecności wpłynąłby negatywnie na ochronę dobra publicznego. W konsekwencji sędziowie, którzy prowadzą sprawy sądowe z pominięciem promotora sprawiedliwości na skutek podstępu czy poważnego zaniedbania, szkodzą procesującym się i na mocy kan. 1457, § 1 „mogą być ukarani przez kompetentną władzę należnymi karami, nie wykluczając pozbawienia urzędu”⁸⁸.

8. DECYDUJĄCA ROLA W PROCESIE KARNYM

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r. udziela promotorowi wszechstronnych kompetencji na polu prawa karnego, szczególnie przy wymierzaniu kar⁸⁹. W Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 r. zastanawiano się, czy promotor sprawiedliwości może wszcząć proces karny bez nakazu i powiadomienia, a zwłaszcza gdy przestępstwo jest notoryczne i pewne. Aktualnie taka możliwość została stanowczo wykluczona przez ustawodawcę, co potwierdza dekret coram Stankiewicz⁹⁰.

Ordynariusz, zanim wymierzy karę dekretem pozasądowym lub na drodze sądowej, musi być pewny dwóch faktów (pomimo trudności, na jakie jest

⁸⁷ P. A. B o n n e t, *I tribunali nella loro diversità di grado e di specie*, [w:] AA.VV., *I procedimenti speciali nel diritto canonico*, Città del Vaticano 1994, s. 198-220.

⁸⁸ Z. G r o c h o l e w s k i, *Tutela penale della famiglia nei processi canonici di nullità matrimoniale*, [w:] *La famiglia e i suoi diritti nella comunità civile e religiosa*, Roma 1987, s. 451-461; S. F i o c c o, *La tutela penale della famiglia nei processi canonici di nullità matrimoniale*, Roma 2002, s. 62-84.

⁸⁹ S u c h e c k i, *Le sanzioni penali*, s. 114-150.

⁹⁰ „La nuova legislazione, afferma decreto c. Stankiewicz (por. n. 11), ha risposto negativamente ad una vecchia questione: se il promotore di giustizia potesse esercitare l'azione criminale senza il mandato dell'ordinario ed agire indipendentemente, nei casi in cui il delitto fosse notorio o questi ne fosse certo. Nell'odierna normativa l'ordinario ha diverse possibilità dinanzi al delitto: la correzione fraterna altri mezzi di sollecitudine pastorale che possono riparare lo scandalo e ristabilire l'ordine infranto dal delitto, dichiarare o imporre una pena in via amministrativa. È lui che dee decidere la strada da intraprendere in ogni caso”, H. F r a n c e s c h i, *L'impugnazione del giudicato nel processo penale: «restituito i integrum» o «nova causae propositio»*, „Ius Ecclesiae”, 7 (1995), s. 679.

narażony trybunał przy weryfikacji popełnionego przestępstwa): czy duchowny popełnił przestępstwo i czy dowody winy są wystarczająco uzasadnione.

W czasie wstępnego dochodzenia powinny być przedstawione konkretne fakty i okoliczności przestępstwa, tak aby mogła zostać wymierzona sprawiedliwa kara. Zazwyczaj wiadomość o przestępstwie pochodzi z przedstawionego oskarżenia: „ilekroć ordynariusz otrzyma przynajmniej prawdopodobną wiadomość o przestępstwie, powinien sam lub przez inną odpowiednią osobę ostrożnie zbadać fakty i okoliczności oraz poczytalność, chyba że takie dochodzenie wydaje się zupełnie zbędne” (kan. 1717, § 1); „należy się strzec, by wskutek takiego dochodzenia nie ucierpiało czyjeś dobre imię” (kan. 1717, § 2).

W trybunałach w USA odnośnie do przestępstw popełnionych z nieletnimi istnieje tendencja do korzystania z konsultacji psychiatrów. Należy jednak podkreślić, że w rozpoznawaniu sprawy ostateczna decyzja należy do ordynariusza oraz sędziego, a nie do biegłych psychiatrów czy psychologów, którzy jedynie mogą być pomocni w ocenie faktów oraz stanu psychicznego danej osoby.

Duchowni często są narażeni na fałszywe oskarżenia, stąd „nikomu nie wolno bezprawnie naruszać dobrego imienia, które ktoś posiada, ani też naruszać prawa każdej osoby do ochrony własnej intymności” (kan. 220). Wstępne dochodzenie powinno dokładnie zweryfikować słuszność oskarżenia.

Przy tym trzeba mieć na uwadze następujące trzy cele duszpasterskie: naprawienie zgorzenia, wyrównanie naruszonej sprawiedliwości oraz doprowadzenie do poprawy winnego (kan. 1341). Jeśli to nie nastąpi, „rzecznik sprawiedliwości może apelować, ilekroć sądzi, że nie naprawiono zgorzenia lub nie przywrócono wystarczająco sprawiedliwości” (kan. 1727, § 2)⁹¹.

Dochodzenie wstępne jest momentem bardzo delikatnym, poprzedzającym proces karny. Na tym etapie ustawodawca nic nie mówi o roli promotora sprawiedliwości, pomimo że faza wstępna ma na celu zbadanie faktów i okoliczności przestępstwa oraz poczytalności (por. kan. 1717), chyba że, jak już wspomniano poprzednio, takie dochodzenie wydaje się zupełnie zbędne⁹². Osoba, której powierzono zbadanie faktów i okoliczności przestępstwa, po-

⁹¹ Por. S u c h e c k i, *Il processo penale giudiziario*, s. 235-277.

⁹² A. M i z i ń s k i, *L'indagine previa (cc. 1717-1719)*, [w:] *Il processo penale canonico*, red. Z. Suchecki, s. 169-211; t e n ż e, *Natura, przedmiot i podmioty dochodzenia wstępnego w kanonicznym postępowaniu karnym*, „Prawo, Administracja, Kościół”, 5 (2001), s. 51-89; t e n ż e, *Czynności prawne w dochodzeniu wstępnym kanonicznego postępowania karnego*, „Prawo, Administracja, Kościół”, 6 (2001), s. 119-158.

winna działać z wielką roztropnością oraz strzec się, żeby wskutek dochodzenia nie ucierpiało czyjeś dobre imię (por. kan. 1717, § 2).

Instrukcja z 11 czerwca 1880 r.⁹³ nakazywała przekazanie akt procesu z urzędu promotorowi sprawiedliwości celem wyjawienia prawdy. Po wypełnieniu swoich obowiązków promotor sprawiedliwości przekazywał sędziemu akta ze swoimi uwagami. Ordynariusz wyznaczał datę na przedstawienie oskarżenia i dowodów. W dniu rozpatrywania sprawy promotor sprawiedliwości – w obecności wikariusza generalnego, obrońcy i przy współdziałaniu notariusza – przedstawiał oskarżenie, dając możliwość zajęcia stanowiska przez obronę. Po wysłuchaniu promotora sprawiedliwości i obrońców następowało wydanie wyroku⁹⁴. Zaangażowanie promotora sprawiedliwości w czasie dochodzenia wstępnego dawało możliwość lepszego rozpoznania sprawy, a szczególnie okoliczności, w jakich zostało popełnione przestępstwo.

Decydującą rolę w procesie karnym odgrywa ordynariusz⁹⁵. Kiedy dowody oraz inne informacje wydają się wystarczająco zebrane, winien on, jeszcze przed rozpoczęciem procesu, uwzględnić wszystkie za i przeciw i następnie w myśl kan. 1718, § 1 zadecydować:

1° czy może być wszczęty proces w celu wymierzenia albo deklarowania kary;

2° czy to, biorąc pod uwagę kan. 1341, jest wskazane;

3° czy należy zastosować proces sądowy, czy – jeżeli ustawa nie zabrania – należy się posłużyć dekretem pozasądowym.

§ 2. Ordynariusz winien odwołać lub zmienić dekret, o którym w § 1, ilekroć na podstawie nowych elementów uzna, że należy postąpić inaczej.

§ 3. Przy wydaniu dekretów, o których w § 1 i 2, ordynariusz, jeżeli to roztropnie uzna, powinien wysłuchać dwóch sędziów lub innych biegłych w prawie.

§ 4. Zanim zdecyduje według przepisu § 1, powinien rozważyć, czy – celem uniknięcia niepotrzebnych procesów – nie byłoby wskazane, by za zgodą stron albo sam, albo prowadzący dochodzenie rozstrzygnął kwestię o odszkodowanie według zasad dobra i słuszności⁹⁶.

⁹³ Zob. przypis 33.

⁹⁴ Tamże, nr XXXV, s. 333.

⁹⁵ A. M i z i ń s k i, *Ruolo preminente dell'ordinario nel processo penale canonico secondo la normativa del CIC del 1983*, [w:] AA.VV., *Il processo penale canonico*, red. Z. Suchecki, s. 131-167.

⁹⁶ „Chociaż ustawa używa słów nakazujących, sędzia zgodnie z własnym sumieniem i roztropnością może:

Funkcja promotora sprawiedliwości ogranicza się do oceny dowodów popełnionego przestępstwa w tym, co dotyczy wymierzania lub deklaracji kar (kan. 1400, § 1, nr 2), poprzez przygotowanie oskarżenia na podstawie zebranego materiału dowodowego.

Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich z 1990 r. w Tytule XXVIII *Procedura przy wymierzaniu kar*, w odróżnieniu od KPK z 1983 r., nakazuje: „Zanim Hierarcha zdecyduje w sprawie, powinien na temat przestępstwa wysłuchać oskarżonego i rzecznika sprawiedliwości oraz, jeśli to uzna za rozropne, dwóch sędziów lub innych biegłych w prawie” (kan. 1469, § 3). Promotor sprawiedliwości według Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich nadal odgrywa ważną rolę na etapie dochodzenia wstępnego⁹⁷.

Porównując najnowsze ustawy dotyczące procesu karnego z KPK z 1917 r., zauważamy, że dokonana się ewolucja licznych instytucji procesu karnego⁹⁸. „La differenza più grande, tuttavia, si trova fra il Capitolo del vecchio Codice che era intitolato «De instructione processus criminalis et de rei constitutione» (cfr. Canoni 1954–1959) e il Capitolo del nuovo Codice intitolato «De processus evolutione» (cfr. Canoni 1720–1728); ed il motivo è proprio la preoccupazione – così accentuata – del Legislatore per quanto riguarda la difesa dei diritti dell'accusato. Ambedue le leggi fanno del Promotore di Giustizia la parte attiva del processo e ambedue stabiliscono alcune precauzioni che potrebbero essere prese per evitare qualsiasi scandalo a proposito dell'amministrazione o della ricezione dei Sacramenti”⁹⁹.

1° odłożyć wymierzenie kary na czas bardziej odpowiedni, jeśli przewiduje się, że z pospieszego ukarania winnego wypłynie większe zło;

2° powstrzymać się od wymierzenia kary lub wymierzyć karę mniejszą albo zastosować pokutę, jeśli winny się poprawił i naprawił zgorśzenie albo jeśli został już przez władzę świecką wystarczająco ukarany, lub przewiduje się, że będzie ukarany;

3° jeśli winny dopuścił się przestępstwa po raz pierwszy po latach nienagannie przeżytych, a nie zachodzi konieczność naprawienia zgorśzenia, zawiesić obowiązek przestrzegania kary ekspiacyjnej, tak jednak, że gdyby winny w okresie oznaczonym przez sędziego ponownie dopuścił się przestępstwa, poniesie karę za obydwa przestępstwa, chyba że już upłynął czas przedawnienia skargi karnej z racji pierwszego przestępstwa (kan. 1344).

⁹⁷ C. G. F ü r s t, *La „procedura nell'infliggere le pene” nel CCEO*, [w:] *Il processo penale canonico*, red. Z. Suchecki, s. 297-323.

⁹⁸ Z. S u c h e c k i, *Il processo penale giudiziario*, [w:] *I giudizi nella Chiesa, processi e procedure speciali*, s. 227-265; t e n ż e, *Il processo penale giudiziario*, w: AA.VV., *Il processo penale canonico*, s. 235-277; t e n ż e, *Il processo penale giudiziario nel «Codex Iuris Canonici» del 1983*, „Apollinaris”, 73 (2000), s. 371-409.

⁹⁹ E g a n, dz. cyt., s. 490-501.

Akta dochodzenia wstępnego i dekrety, którymi rozpoczyna się lub zamyka dochodzenie, a także te dokumenty, które poprzedzają dochodzenie, jeśli nie są konieczne do procesu karnego, zgodnie z kan. 1719 należy przechowywać w tajnym archiwum kurii.

8.1. Wymierzanie kar dekretem pozasądowym

Ordynariusz i sędzia mają decydującą władzę przy wymierzaniu kar¹⁰⁰. „Ordynariusz dopiero wtedy powinien wszcząć postępowanie sądowe lub administracyjne celem wymierzenia lub deklaracji kary, gdy uznał, że ani braterskim upomnieniem, ani naganą, ani też innymi środkami pasterskiej troski nie można w sposób wystarczający naprawić zgorzenia, wyrównać naruszonej sprawiedliwości i doprowadzić do poprawy winnego” (kan. 1341). Kodeks z 1983 r. wyraźnie zaznacza, jakie kary nie mogą być wymierzone lub deklarowane dekretem pozasądowym: „dekretem nie można wymierzać lub deklarować kar wiążących na stałe, jak również tych kar, których zabrania wymierzać dekretem ustanawiająca je ustawa lub nakaz” (kan. 1342, § 2).

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r. przewidywał w kan. 1933, § 4 i 2225 możliwość wymierzania kar dekretem pozasądowym pod dwoma warunkami: 1) wtedy, gdy przestępstwo było pewne oraz 2) w odniesieniu do kan. 1933, § 4, gdy należało wymierzyć środki zaradcze i pokuty oraz kary poprawcze, czyli cenzury: ekskomunikę, interdykt i suspensę.

W KPK z 1983 r. ustawodawca zezwała na wymierzanie lub deklarowanie kar dekretem pozasądowym: „ilekroć uzasadnione przyczyny przeszkadzają w przeprowadzeniu procesu sądowego, karę można wymierzyć lub deklarować dekretem pozasądowym. Natomiast środki karne i pokuty mogą być w każdym wypadku nakładane dekretem” (kan. 1342, § 1).

Ordynariusz, po zbadaniu faktów i okoliczności, może zadecydować, że należy postępować na drodze dekretu pozasądowego¹⁰¹. W takim przypadku (por. kan. 1720):

¹⁰⁰ „Co ustawa lub nakaz mówią odnośnie do sędziego, gdy chodzi o wymierzanie lub deklarowanie kar w sądzie, należy stosować także do przełożonego, który dekretem pozasądowym wymierza lub deklaruje karę, jeśli nie wiadomo czego innego i nie chodzi o przepisy dotyczące jedynie procedury” (kan. 1342, § 3).

¹⁰¹ S. G a l a s s i, *L'applicazione delle pene con il processo penale amministrativo nel Codice di Diritto Canonico del 1983*, Roma 2003, s. 25-51; M. M o s c o n i, *L'indagine previa e l'applicazione della pena in via amministrativa*, [w:] AA.VV., *I giudizi nella Chiesa*.

„1° powinien oskarżonemu przedstawić oskarżenie i dowody, dając mu możliwość, by się bronił, chyba że oskarżony, właściwie wezwany, zaniedbał stawienia się;

2° powinien dokładnie rozważyć, z dwoma asesorami, wszystkie dowody i argumenty;

3° jeśli przestępstwo z pewnością stwierdzono, a skarga karna nie wygasła, powinien wydać dekret, według przepisu kanonów 1342-1350, podając przynajmniej krótko uzasadnienie prawne i faktyczne”.

8.2. Wymierzanie kar procesem sądowym

Jak już wspominaliśmy kilkakrotnie, promotor sprawiedliwości odgrywa w procesie karnym bardzo ważną rolę jako ten, który przygotowuje oskarżenie¹⁰². „Jeżeli ordynariusz zdecydował, że należy wszcząć proces karny, przekazuje akta dochodzenia rzecznikowi sprawiedliwości, który powinien przedstawić sędziemu oskarżenie, według przepisu kan. 1502 i 1504” (kan. 1721, § 1). „Accusatio criminalis uni Promotor Justitiae pertinet. In causis iniuriarum et diffamationis P.J. ad accusationem procedere nequit sine praevia denuntiatione aut querela partis laesae, nisi agatur de iniuria aut diffamatione gravi, clerico vel religioso, praesertim in dignitate constituto illata, aut quam clericus vel religiosus alii intulerit, cum in casu laedatur status clericalis vel religiosus ideoque Ecclesia. Reus iniuriarum aut diffamationis satisfactionem praestare debet atque damna reparare, sed praeterea congruis poenis et poenitentibus puniri ad normam can. 2355”¹⁰³.

Processi e procedure speciali, Milano 1999, vol. 7, s. 191-228; V. De P a o l i s, *Il processo penale amministrativo*, [w:] AA.VV., *Il processo penale canonico*, red. Z. Suchecki, s. 215-234; A. M i z i ń s k i, *L'irrogazione o la dichiarazione delle pene canoniche secondo la procedura amministrativa*, [w:] A. Dębiński, W. Bar, P. Stanisław (red.), *Divina et humana, księga jubileuszowa w 65 rocznicę urodzin księdza prof. H. Misztala*, Lublin 2001, s. 601-633.

¹⁰² S u c h e c k i, *Il processo penale giudiziario*, s. 227-265; t e n ż e, *Il processo penale giudiziario*, [w:] AA.VV., *Il processo penale canonico*, red. Z. Suchecki, s. 235-277; t e n ż e, *Il processo penale giudiziario nel «Codex Iuris Canonici» del 1983*, „Apollinaris”, 73 (2000), s. 371-409. A. M i z i ń s k i, *Normy własne kanonicznego procesu karno-sądowego*, „Prawo, Administracja, Kościół”, 10-11 (2002), z. 2-3, s. 141-174; t e n ż e, *Elementy kanonicznego procesu karno-administracyjnego*, „Roczniki Nauk Prawnych”, 3 (2003), z. 2, s. 127-159.

¹⁰³ Tribunal Apostolicum Sacrae Romanae Rotae, *Dec. 36, Poenae et restitutionis, N.N.*, 2 Dec. 1922, c. Massimi, [w:] *Decisiones seu Sententiae*, vol. 14, s. 82, nr 3.

Chociaż strona poszkodowana może wnieść w samym procesie karnym, według kan. 1596, skargę sporną o naprawienie szkód, które poniosła na skutek przestępstwa (kan. 1729), to jednak promotor sprawiedliwości, mianowany z urzędu, musi przygotować oskarżenie. „Actio seu accusatio criminalis unice P.J. competit sive actio ex officio instituat sive ad instantiam partis laesae (can. 1938). Pars laesa, quae damnorum refectionem postulat est actrix in iudicio contentioso non vero in iudicio criminali.

Actio criminalis exercetur a P.J. sub ductu et regimine Ordinarii qui peculiarem exercet potestatem circa stadium praeivium processus”¹⁰⁴.

„Przed wyższym trybunałem rolę powoda pełni rzecznik sprawiedliwości, ustanowiony przy tym trybunale” (1721, § 2).

W procesie karnym należy stosować – chyba że sprzeciwia się temu natura rzeczy – kanony o procesie w ogólności i o zwyczajnym procesie spornym, z zastosowaniem specjalnych przepisów o sprawach, które dotyczą dobra publicznego (kan. 1728, § 1).

Sędzia nie może rozpoznawać sprawy, jeżeli rzecznik sprawiedliwości nie przedstawił oskarżenia zgodnie z przepisami kanonów.

Sędzia, po przedstawieniu oskarżenia, które przygotował promotor sprawiedliwości, powinien wezwać oskarżonego, przedstawiając mu zarzuty, aby tenże mógł się bronić. „Prima citatio rei seu in ius vocatis pertinet ad substantiam iudicii, quia tuetur legitimam rei defensionem ac partium paritatem”¹⁰⁵.

W procesie sądowym, zgodnie z przepisem kan. 1481, § 1, oskarżony wzywany przez sędziego musi w terminie wyznaczonym przez sędziego ustanowić sobie adwokata (por. kan. 1723, § 1). „Skoro jednak oskarżony nie zatroszczy się o to, sam sędzia, przed zawiązaniem sporu, powinien mianować adwokata, który tak długo będzie wykonywał swoje zadanie, jak długo oskarżony nie ustanowi sobie adwokata” (kan. 1723, § 1).

Oskarżonemu zawsze musi być zagwarantowane prawo do obrony. Jeżeli oskarżony został wezwany przez sędziego i nie stawiał się ani nie przedstawił wystarczającego usprawiedliwienia nieobecności, sędzia winien orzec jego

¹⁰⁴ Tribunal Apostolicum Sacrae Romanae Rotae, *Dec. 42, Diffamationis, N.N., 42 8 Junii 1943, c. Teodori*, [w:] *Decisiones seu Sententiae*, vol. 35, s. 409, nr 3.

¹⁰⁵ Tribunal Apostolicum Sacrae Romanae Rotae, *Decr. S. Pauli in Brasilia Incidens: Nullitatis actorum et sententiae, 14 Apr. 1973, c. Di Felice*, [w:] CD-ROM, *Ius Canonicum et Iurisprudentia Rotalis*, Roma–Milano 1995, *Iurisprudentia Rotalis de Ritu (Decreta 1966–1990)*.

nieobecność w sądzie oraz zarządzić, by sprawa była prowadzona aż do wydania ostatecznego wyroku i do jego wykonania (kan. 1592).

Promotor sprawiedliwości ma obowiązek przedstawić zebrane dowody oskarżonemu. „Onus probandi incubit ei qui asserit” (kan. 1526); „actore non probante, reus absolvitur” (kan. 1748, § 2 KPK 1917). Jeżeli promotor sprawiedliwości nie udowodni oskarżonemu winy, który nie ma obowiązku przyznać się do przestępstwa, jako że, w odróżnieniu od procesu spornego, nie można żądać od oskarżonego przysięgi (zob. kan. 1728, § 2), to niewinność oskarżonego powinna zostać orzeczona przez sędziego wyrokiem, a oskarżony powinien zostać uwolniony¹⁰⁶. Podczas dyskusji sprawy sam oskarżony albo jego adwokat, albo pełnomocnik, czy dokonuje się ona na piśmie, czy ustnie, ma zawsze prawo do pisania i mówienia jako ostatni (kan. 1725).

Po oficjalnym rozpoczęciu procesu promotor sprawiedliwości nie może wnosić nowego oskarżenia, zwłaszcza po apelacji od wyroku¹⁰⁷. W dekreście z 11 listopada 1993 r. *coram* Stankiewicz promotor sprawiedliwości zażądał kary wydalenia ze stanu duchownego (kan. 1336, § 1, nr 5) za przestępstwa wymienione w kan. 1395, § 2 zamiast w § 1.

Promotor sprawiedliwości nie może prowadzić osobiście przesłuchania oskarżonego, może natomiast przedstawić sędziemu zagadnienia, co do których strona ma być przesłuchana (kan. 1533)¹⁰⁸. Promotor sprawiedliwości może być obecny w czasie przesłuchania oskarżonego, świadków i biegłych. Sędzia powinien również ocenić przedstawione przez promotora sprawiedliwości dowody i dokumenty, zarówno publiczne, jak i prywatne, oraz orzeczenia, relacje i opinie biegłych.

Ordynariusz, celem uniknięcia zgorzenia, ochrony wolności świadków i gwarancji wymiaru sprawiedliwości, po wysłuchaniu promotora sprawiedliwości i wezwawszy samego oskarżonego może, w jakimkolwiek stadium procesu, oddalić oskarżonego od świętej posługi lub jakiegoś urzędu i zadania kościelnego oraz nakazać lub zakazać pobytu w jakimś miejscu lub terytorium, a nawet zabronić publicznego uczestnictwa w Najświętszej Eucha-

¹⁰⁶ „Na każdym stopniu i etapie procesu karnego, jeśli w sposób ewidentny stwierdzono, że oskarżony nie popełnił przestępstwa, sędzia powinien orzec to wyrokiem i uwolnić oskarżonego, chociażby jednocześnie stwierdzono, że wygasła skarga kryminalna” (kan. 1726).

¹⁰⁷ Tribunale Apostolico della Rota Romana, Posnaniense, *Decr. Dimissione dallo stato clericale – Pregiudiziale: Nuova proposizione della causa*, 11 novembre 1993, c. Stankiewicz „Ius Ecclesiae”, 7 (1995), s. 663-676.

¹⁰⁸ M. F. P o m p e d d a, *Il valore probativo delle dichiarazioni delle parti nella nuova giurisprudenza della Rota Romana*, „Ius Ecclesiae”, 5 (1993), s. 437-468.

rystii¹⁰⁹; wszystko to, po ustaniu przyczyny, należy odwołać, ma to też swój kres, na mocy samego prawa, z ustaniem procesu karnego (kan. 1722).

Po zebraniu dowodów sędzia mocą dekretu zezwala promotorowi sprawiedliwości oraz adwokatowi oskarżonego, aby w kancelarii trybunału przejrzyli akta, które nie są im jeszcze znane. Adwokatowi oskarżonego, jeśli o to prosi, można dać odpis akt. Przekazanie odpisu akt adwokatowi oskarżonego nie należy jednak do obowiązków sędziego¹¹⁰. W sprawach dotyczących dobra publicznego¹¹¹ sędzia, dla uniknięcia bardzo poważnych niebezpieczeństw, może zadecydować, że jakiegoś aktu nie należy nikomu ujawniać, z tym zastrzeżeniem, że prawo obrony pozostaje zawsze nienaruszone (zob. kan. 1598, § 1).

Po zamknięciu postępowania dowodowego sędzia powinien wyznaczyć odpowiedni czas na zajęcie stanowiska przez obronę oskarżonego oraz przedstawienie uwag zarówno promotora sprawiedliwości, jak i adwokata oskarżonego (zob. kan. 1601). W tym czasie adwokat oskarżonego powinien przedstawić pisma obrończe i uwagi. „Prawo to przysługuje stronom tylko jeden raz, chyba że sędzia, z poważnej przyczyny, uzna, iż należy je przyznać ponownie; wtedy zaś zezwolenie udzielone jednej stronie należy uznać za dane i drugiej (zob. kan. 1603, § 2). Promotor sprawiedliwości ma prawo ponownej repliki na odpowiedzi stron (zob. kan. 1603, § 3).

Sądowy proces karny, po dogłębnym zbadaniu i ocenie faktów oraz dowodów, jest rozstrzygany przez sędziego wyrokiem ostatecznym¹¹².

¹⁰⁹ G. P. M o n t i n i, *I rimedi penali e le penitente: un'alternativa alle pene*, [w:] *Il processo penale canonico*, red. Z. Suchecki, s. 75-101.

¹¹⁰ C. G u l l o, *La pubblicazione degli atti e la discussione della causa*, [w:] AA.VV., *Il processo matrimoniale canonico*, Città del Vaticano 1994, s. 677-693.

¹¹¹ „Il diritto alla difesa esige di per sé la possibilità concreta di conoscere le prove adottate sia dalla parte avversaria sia ex officio. Il canone 1598, § 1, dispone perciò che, acquisite le prove, il giudice deve permettere alle parti e ai loro avvocati, sotto pena di nullità, di prendere visione degli atti loro ancora sconosciuti presso la cancelleria del tribunale. Si tratta di un diritto sia delle parti sia dei loro avvocati. Il medesimo canone prevede pure una possibile eccezione: nelle cause che riguardano il bene pubblico il giudice può disporre, per evitare pericoli gravissimi, che qualche atto non sia fatto conoscere a nessuno, garantendo tuttavia sempre ed integralmente il diritto alla difesa. Riguardo alla menzionata possibile eccezione è doveroso osservare che sarebbe uno stravolgimento della norma, nonché un grave errore d'interpretazione, se si facesse della eccezione la norma genera. Bisogna perciò attenersi fedelmente ai limiti indicati nel canone”, I o a n n e s P a u l u s P.P. II, *Allocutio ad Romanae Rote auditores, officiales et advocatos, coram admissos (26 Ian. 1989)*, AAS, 81 (1989), s. 922-927.

¹¹² Tribunalis Regionalis N.: *Poenalis (Promotor Justitiae – Rev. X). Sententia definitiva*

W terminie piętnastu dni użytecznych od otrzymania wiadomości o ogłoszeniu wyroku „oskarżony może także zgłosić apelację, jeżeli wyrok tylko dlatego go uwolnił, że kara była fakultatywna, albo ponieważ sędzia posłużył się władzą, o której w kan. 1344 i 1345” (kan. 1727, § 1).

Promotor sprawiedliwości ma obowiązek moralny zgłosić apelację, pomimo że ustawodawca użył w tym kontekście jedynie słowa *potest*. Może on apelować, ilekroć sądzi, że nie naprawiono zgorszenia lub nie przywrócono wystarczająco sprawiedliwości (kan. 1727, § 2). Zgodnie z kan. 1638 „apelacja zawieszona wykonanie wyroku”.

W dekrete *coram* Stankiewicz promotor sprawiedliwości Trybunału Metropolitalnego z Poznania pierwszej instancji błędnie dokonał apelacji od wyroku Trybunału Metropolitalnego z Gniezna¹¹³, po czym Trybunał trzeciej instancji z Warszawy zadeklarował się niekompetentnym i nakazał wykonanie wyroku Trybunału drugiej instancji. Wtedy to promotor sprawiedliwości Trybunału pierwszej instancji dokonał apelacji do Roty Rzymskiej, „ut sententiam primae instantiae confirmaret et reo poena dimissionis irrogaretur”¹¹⁴. W odpowiedzi promotor sprawiedliwości Roty Rzymskiej podkreślił, że „Promotor Iustitiae tantum Tribunalis appellationis seu Gnesnensis, qui partes actoris gerit, vel ipsum reum, recursum proponere valere apud hoc Tribunal Apostolicum Rotae Romanae, minime vero Promotorem Iustitiae Tribunalis Posnaniensis”¹¹⁵. Jedynie promotor sprawiedliwości trybunału apelacyjnego z Gniezna oraz oskarżony mogli zgłosić apelację od wyroku.

ZAKOŃCZENIE

Urząd promotora sprawiedliwości nie pochodzi bezpośrednio z instytucji prawa rzymskiego. Na płaszczyźnie procesu śledczego (inkwizycyjnego) wyłania się figura promotora sprawiedliwości jako *promovens* w procesie kar-

diei 14 junii 1994 coram R. P. D. Aemilio Colagiovanni, Ponente, „Monitor Ecclesiasticus”, 122 (1997), s. 90-95.

¹¹³ H. F r a n c e s c h i, *L'impugnazione del giudicato nel processo penale: „restitutio i integrum” o „nova causae propositio”*, „Jus Ecclesiae”, 7 (1995), s. 668.

¹¹⁴ Tamże.

¹¹⁵ Tamże.

nym do przeprowadzenia *inquisitio criminalis*. Jego poprzedników widzimy w urzędach tzw. *fiscalis* lub *promotor*, ustanawianych w kuriach diecezjalnych dla zabezpieczenia dobra publicznego.

Papież Innocenty III wpłynął jako pierwszy na ustanowienie figury promotora (*promovens*). W procesie śledczym (inkwizycyjnym) oskarżyciel stał się rzecznikiem głosu publicznego (*quasi fama deferente vel denunciante clamore*), a ponadto została ustanowiona zasada, że sędzia nie mógł być oskarżycielem, ani oskarżyciel sędzią (*non tam quam sit idem ipse accusator et iudex*). Zasada ta została ostatecznie potwierdzona w r. 1215 na Soborze Laterańskim IV konstytucją *Qualiter et quando*.

Rola i funkcje promotora sprawiedliwości w procesie karnym zostały opisane w bardzo ważnym dekrete *Olim* papieża Grzegorza IX. Wymieniony dekret nakazuje ustanowienie osób, które będą stanowiły stronę w procesie przeciwko opatowi.

Wielką zasługą procesu śledczego (inkwizycyjnego) było wyłonienie stałej funkcji – odpowiedzialnego *pro legis tutela*. Rola promotora sprawiedliwości wywodzi się w swoich początkach z tejże prywatnej figury odpowiedzialnego za dochodzenie, która z czasem staje się osobą nieodzowną w obronie dobra publicznego.

W różnych okresach historycznych promotora sprawiedliwości określano jako *promotor curiae*, *procurator curiae ad excessus corrigendos*, *promotor excessum*, *procuratores curiarum ecclesiasticarum*, *advocatus fiscalis*, *procurator fiscalis*, *fisci procurator*, *promotor*, *procurator*, *defensor matrimonii*, *defensor vincoli*.

Do obowiązków promotora należała czujność nad zachowaniem ustaw, jak również badanie faktów i okoliczności popełnionych przestępstw w dochodzeniu wstępnym. Z czasem została wprowadzona zasada o jego nieodzownej obecności w procesie karnym. W przeciwnym razie dany wyrok był dotknięty wadą nieważności nieusuwalnej.

W Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 r. w kan. 1586 ustawodawca po raz pierwszy użył terminu *promotor iustitiae* (w miejsce poprzednich określeń: *procurator* lub *promotor fiscalis*) dla określenia osoby, która jest odpowiedzialna z urzędu za ochronę norm kościelnych w sprawach spornych. Termin ten przetłumaczono na język polski jako *rzecznik sprawiedliwości*. W procesie karnym natomiast występuje on jako oskarżyciel publiczny. „Rzecznikiem sprawiedliwości jest osoba mianowana przez władzę kościelną po to, by z urzędu bronić praw Kościoła i stać na straży przepisów prawa

w sprawach spornych, a w sprawach karnych występować jako oskarżyciel publiczny”.

Chociaż w przetłumaczonych wersjach Kodeksu Prawa Kanonicznego zaproponowano termin *rzecznik sprawiedliwości*, a w publikacjach używa się zarówno jednego, jak i drugiego pojęcia, wydaje się, że nazwa *promotor sprawiedliwości* bardziej odpowiada terminowi łacińskiemu.

Normy dotyczące promotora sprawiedliwości, obrońcy węzła małżeńskiego i notariusza zostały podane w ośmiu kanonach również przez ustawodawcę Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. (Księga VII: *Procesy*, Art. 3, Rozdz. I). Promotor sprawiedliwości (*promotor iustitiae*) powinien być ustanowiony w każdej diecezji na mocy kan. 1430 „dla spraw spornych, w których może być zagrożone dobro publiczne, i dla spraw karnych, [...] [jego] obowiązkiem jest zabezpieczenie dobra publicznego”.

Zabezpieczenie dobra publicznego stoi u podstaw utworzenia urzędu promotora sprawiedliwości. Należy zaznaczyć, że zabezpieczenie dobra publicznego dotyczy konkretnych osób oraz całej wspólnoty dotkniętej przez naruszenie prawa.

Bardzo ważną rolę odgrywa promotor sprawiedliwości w czasie przebiegu procesu karnego, któremu ustawodawca poświęcił cały rozdział zatytułowany *Przebieg procesu* (Księga VII, Część IV, Rozdz. II, kan. 1720-1728).

Obecność promotora sprawiedliwości jest nieodzowna w sprawach karnych. Ochrona dobra publicznego stanowi podstawę obecności promotora sprawiedliwości w trybunałach. Dobro publiczne (*bonum commune*) wiąże się z zachowaniem ustaw kościelnych, które z natury rzeczy, jak podaje definicja ustawy kościelnej, stanowią „*ordinatio rationis ad bonum commune*” i z chwilą promulgowania mają na celu ochronę dobra publicznego.

Normy Trybunału Roty Rzymskiej z 18 kwietnia 1994 r. (artykuł 24, § 1) określają urząd promotora sprawiedliwości i jego funkcje w procesie karnym: „*Promotor iustitiae intervenire debet in omnibus causis poenalibus, itemque in contentiosis in quibus Poenalis iudicio res est de bono publico, praesertim ad leges processuales quod attinet, salvo officio vinculi Defensoris*”.

Rola promotora sprawiedliwości w procesie karnym jest istotna, gdyż jego obowiązkiem jest przygotowanie oskarżenia. Ma on obowiązek przedstawić zebrane dowody oskarżonemu. Przy tym pozostają w mocy następujące zasady: „*onus probandi incubit ei qui asserit*” (kan. 1526) oraz „*actore non probante, reus absolvitur*” (kan. 1748, § 2 KPK 1917).

PROMOTER OF JUSTICE AND HIS PARTICIPATION
IN CRIMINAL CASES

S u m m a r y

Protecting the public good lies at the grounds of the establishment of the office of the promoter of the public good. One should note that the protection of the public good concerns concrete persons and the whole community touched by the violence of the law.

The office of the promoter of justice is not derived directly from the Roman law. Despite similarities to offices, allowed for by the Roman law and the church law in the first millennium of Christianity, “it is commonly assumed that this figure goes back to bishopric prosecutors or prosecutors that were occupied in prosecuting crimes in the thirteenth century.”

At the level of the investigating trial (inquisitorial; the name is derived from *inquiro* – I inquire) there emerges the figure of the promoter of justice as *promovens* in a criminal lawsuit to conduct *inquisitio criminalis*. Its predecessors are *fiscalis* or *promotor*. They were established in diocesan curias to safeguard the public good.

The investigating (inquisitorial) trial is credited with the establishment of a permanent function, i.e. a person responsible *pro legis tutela*. The role of the promoter of justice dates back to this private figure responsible for investigation. With time he became indispensable in the defence of the public good.

The duties of the promoter of justice, called *procuratores fiscales* or *advocati fiscales*, in the Roman Curia were defined and ordered by papal decrees.

The instruction of the Congregation of Bishops and the Religious of 11th June 1880 played a great importance in the history of canon criminal law. Its injunction was to establish a fiscal prosecutor (promoter of justice) in all dioceses. His duty was to protect the public good and ensure conformity with the church law.

In the Code of Canon Law of 1917 in can. 1586 the legislator for the first time used the term *promotor iustitiae* (in place of the former terms *procurator* or *promotor fiscalis*) for the description of a court-appointed person who is a responsible for the protection of church norms in contentious cases.

The promoter of justice levels indictment against a criminal. Accordingly, all the documents of the initial investigation should be passed over to the promoter of justice, so that he could get acquainted with the crime and formulate at the same time accusation, submitting it together with the files to the judge. The justification of accusation that allows to file a suit should result from the evidences collected during the initial investigation. This is conducted in order to find the perpetrator of a crime.

The protection of the public good is the reason why the promoter of justice should be present in tribunals. In his address to the Auditors of the Roman Rota John Paul II presented the conception of a Church which defends the right of the faithful and protects the public good. This ecclesiological-legal vision is a condition for the overall development of the human person. The public good (*bonum commune*) is the reason why we should be concerned about the conformity with church laws. Of their nature, as the definition of a church law says, they constitute “*ordinatio rationis ad bonum commune*” and at the moment of their promulgation they are designed to protect the public good.

The Code of Canon Law of 1983 endows the promoter with all competencies with regard to the criminal law, especially as regards the meting out of punishments.

Translated by Jan Kłos

Słowa kluczowe: *promotor iustitiae*, urząd promotora sprawiedliwości, zabezpieczenie dobra publicznego, oskarżenie, proces karny.

Key words: *promotor iustitiae*, the office of the promoter of justice, the protection of the public good, accusation, criminal lawsuit.